

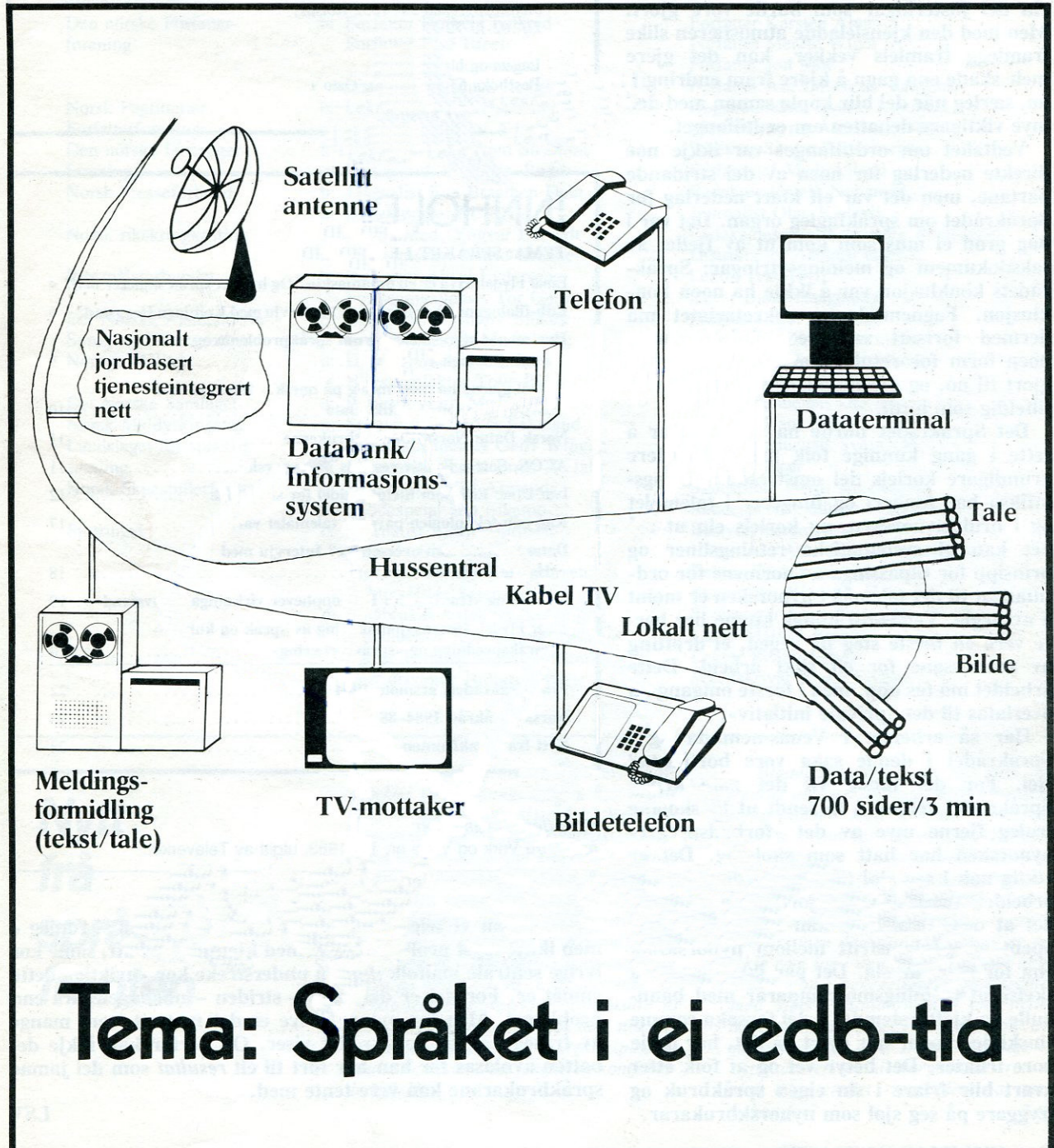

SPRÅKLIG SAMLING

Nr. 1 – 1984

25. årg.

Kr. 15,00

Tema: Språket i ei edb-tid

Fred om nynorsknorma?

Nynorsknorma stod igjen i sentrum for interessa på språkrådsmøtet i januar i år, kanskje for siste gong, kanskje ikkje. Vi refererer vedtaka på møtet på side 22 her i bladet.

Rettskrivinga skal haldas mest muleg stabil framover, og nesten alle endringsframlegg vart avvist. Det var nok det fornuftigaste dei kunne gjere, sjøl om det stenger for ein del justeringar som burde vore gjort. Men med den kjensleladde atmosfæren slike framlegg framleis vekker, kan det gjere meir skade enn gagn å kjøre fram endringar no, særleg når dei blir kopla saman med den nye viktigare debatten om ordtilfanget.

Vedtaket om ordtilfanget var ikkje noe direkte nederlag for noen av dei stridande partane, men det var eit klart nederlag for Språkrådet om språkfagleg organ. Det var i høg grad ei mus som kom ut av fjellet av saksdokument og meningsytringar: Språkrådets konklusjon var å ikkje ha noen konklusjon. Fagnemnda og sekretariatet må dermed fortsatt vurdere enkeltord utan noen form for retningslinjer – som dei har gjort til no, og ordopptaket vil vel skje like tilfeldig som hittil.

Det Språkrådet burde ha vedtatt, var å sette i gang kunnige folk med å vurdere grundigare korleis dei omstridde avleiingsaffiksa har fungert og fungerer i talemålet og i bruksnynorsken, og korleis ein ut frå det kan gi systematiske retningslinjer og prinsipp for tilpassinga av normene for ordtilfanget til det talemålet nynorsken er meint å avspegle. Venås-tilrådinga kunne her berre vere eit første steg på vegen, ei drøfting av premissane for eit slikt arbeid. Dette arbeidet må tas opp, men i første omgang da overlata til det «private initiativ».

Har så arbeidet i Venås-nemnda og i Språkrådet i denne saka vore bortkasta? Nei. For det første vil det rundskrivet Språkrådet vedtok å få sendt ut til skolane truleg fjerne mye av det «forbodspreget» nynorsken har hatt som skolefag. Det er viktig nok i seg sjøl til å rettferdiggjere det arbeidet som har vore gjort. Like viktig er det at denne saka no kan diskuteras meir open og fordomsfritt mellom nynorskfolk enn for noen år sia. Det går ikkje lenger å skvise ut meningsmotstandarar med bannbulle og kjettarstempel – dei forsøka somme einskildpersonar har gjort på det, har ikkje bore frukter. Det betyr vel òg at folk etter kvart blir friare i sin eigen språkbruk og tryggare på seg sjøl som nynorskbrukarar.

Språklig Samling

Redaksjon: Øyvind Haaland (ansv. red.),
Lars S. Vikør (red.sekr.),
Knut S. Vikør, Einar Flydal
(medredaktør for temastoffet)

Bladpenger: Kr. 45,-

Utgitt av:

LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Medlemspenger: Kr. 65,- pr. år; for skoleelever,
studenter og pensjonister: Kr. 40,-

Leder: Lars S. Vikør,
Steinsoppgrenda 34, 1352 Kolsås,
Tlf. 02-13 72 77

Lagets og bladets adresse:
Postboks 636 Sentrum, Oslo 1
Postgiro 5 16 37 87

INNHOOLD

TEMA: SPRÅKET I EI EDB-TID

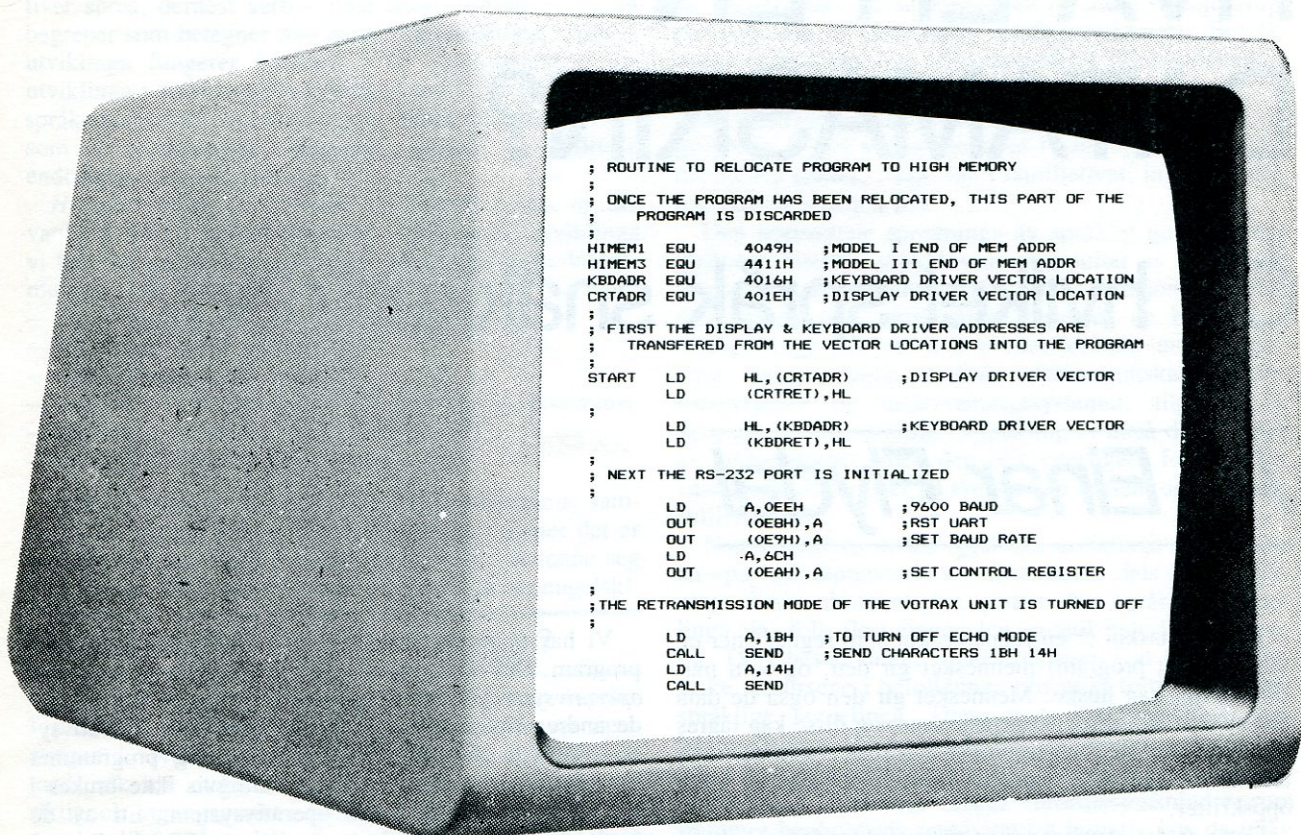
Einar Flydal: Hva er en datamaskin? Og hvilket språk snakker den? 4	
Edb-filologane – kor blir dei av? Intervju med Kolbjørn Heggstad 6	
Hva mener styresmaktene om språkproblema og datateknologien?	9
«Vi vil gjerne ha mest mulig på norsk.» Intervju med Gro Jørgensen, Kontiki-Data	10
Norsk Data: Norsk for sluttbrukerne	11
ACOS, Sotra: Positiv respons på nynorsk	11
Ivar Utne: Edb som hjelpemiddel for skrivende	12
Kan edb-teknologien påverke talemålet vårt?	17
Datamaskiner som oversettere? Intervju med Hanne Ruus, Eurotra	18
Newton og «the Apple»: Edb opphever virkninga av avstand ..	19
Einar Flydal: Internasjonalisering av språk og kultur – språkspredning og «språkfortæring»	20
Frå Språkrådets årsmøte 1984	22
Norsk språkråd 1984-88	23
Nytt frå språkfronten	23

Forsideillustrasjonen

er tatt fra Verk og Virke nr. 1 – 1983, utgitt av Televerket.

Såleis kan vi seie at ordsiftet har reinsa lufta – vonleg – men ikkje løyst problemet. Dermed kjem det vel att, same kor ivrige sentrale målfolk er på å understreke kor «uviktig» dette emnet er. For dei er debatten – striden – ubehagelegare enn problemet. Men for mange fleire er det motsett, som mange av fråsegnene til Språkrådet viser. Og derfor kan ikkje debatten avblåsas før han har ført til eit resultat som dei jamne språkbrukarane kan vere tente med.

Tema: Språket i ei edb-tid

Hvor vil edb-teknologien føre språket? Vil vi drukne i engelske forkortelser? Eller vil vi tvertimot få mulighet til å la de tusen språkblomster blomstre i alle slags norske varianter? Vil edb-maskinene omsider samle og samordne vårt land til ett språklig rike gjennom det språkpresset – som vil ligge innebygd i standardisert programvare til hjemmekomputere – innkjøpt hos Narvesen, utlånt på folkebiblioteket, eller spilt inn over telenettet fra «Minnesota Micro Game Club» via en satellitt over det indiske hav? Vil lokaladministrasjoner kunne velge målform sjøl om de går over til tekstbehandling?

I dette nummeret av Språklig Samling har vi valgt å se på disse og liknende spørsmål knyttet til språk og edb. Vi vet at produksjonen av ord og skrift vil bli større med den eventyrlige kapasiteten edb gir brukeren. Ikke bare produksjonen vil bli teknifisert, men også mulighetene til å rette, normere, måle variasjon og stil, ja til og med skifte

målform, vil få tekniske løsninger som kan bli utbredt den dagen markedet ber om å få dem.

Norsk offentlig språkpolitikk er laga for å skape borgfred og verne om språket i sine ulike varianter i vårt lille land. Klarer de som vokter politikken å tilpasse seg de teknologiske forandringene som nå åpner seg for språkbrukerne? Klarer skolen å omstille seg? Kan det i det hele tatt la seg gjøre å utforme en politikk som hindrer at vi blir en nasjon av folk som møtte programmering gjennom Basic på engelsk i 8-årsalderen, og siden trodde at slaget om det språklige arvegodset i landet alt er tapt?

Den moderne datateknologien stiller oss overfor kulturelle utfordringer som få eller ingen overskuer. Entydige svar kan vi ikke love leserne våre, men vi åpner for et blick inn i en verden som er viktig både for nåværende og framtidige edb-brukere, leverandører og språkengasjerte som vil vite hva som skjer i 1984. □

HVA ER EN DATAMASKIN?

Og hvilket språk snakker den?

Av Einar Flydal

En datamaskin er en regnemaskin som regner etter en oppskrift (et program) mennesket gir den, og som maskinen sjøl kan huske. Mennesket gir den også de data den skal bruke til regneoperasjonene, og disse kan lagres i maskinen. Slik fungerer også maskinen som et lager for informasjon som kan bearbejdes ved hjelp av ulike oppskrifter.

Dette er det elementære utgangspunktet for en teknologi som nå er i ferd med å omforme samfunnslivet på nesten alle områder. Elektronisk databehandling – edb – kan brukes og blir tatt i bruk:

- generelt innafor all annen teknologi
- i heimene (spill, tekst, regnskap, post, kjøp/salg, informasjonssøking)
- i administrasjon (språkbehandling, regnskap, budsjett, beslutningsstøtte, meldingsformidling, statistikk, informasjonssøking, arkivering)
- i produksjon (konstruksjon og produksjon, lagerhold og lagerhåndtering)
- i medianettet (teletjenester, massemedia, post, betalingsformidling)

En ting er sjølve datamaskinen eller maskinvaren, som vi kaller den. Men edb-teknologiens nøkkel er framfor alt *programvaren* – det systemet av programmer som styrer maskinen. Det er også her språkproblemene først og fremst ligger.

Programmene danner et hierarki: De ligger lagvis «utenpå hverandre» som skall i en løk, slik at brukeren arbeider i ett «lag», som gir ordre til et djupere lag, som igjen gir ordre til et djupere lag inntil en kommer inn i maskinens innerste indre der alt bare foregår som null-tall og ett-tall.

Vi har to typer program: systemprogram og brukerprogram. Det mest grunnleggende systemprogrammet er *operativsystemet*, som organiserer og styrer utføringa av de andre programmene. Det fins flere slike operativsystem utvikla av forskjellige konsern, og programmer laga for ett operativsystem kan vanligvis ikke brukes i maskiner basert på andre operativsystem. Ett av de vanligste operativsystemene i dag er CP/M (Control Program for Microcomputers), laga av det amerikanske firmaet Digital Research Inc. til bruk for mindre datamaskiner (mikromaskiner).

Brukerprogrammene er de programmene som umiddelbart styrer de operasjonene vi vil ha utført (regnskap, statistikk, tekstbehandling osv.).

Programmene blir skrevet i egne såkalte programmeringsspråk, kunstige språk som maskinen kan tolke og «omsette i handling». Programmene i de høyere laga blir skrevet i såkalte «høynivåspråk», som ikke er tilpassa bestemte maskiner. Maskinen må altså tolke dem nedover til «lavnivåspråka» eller «maskinspråka» inne i løkens kjerne. De er tilpassa bestemte datamaskintyper, og de instruksjonene som blir gitt, kan dermed utføres nettopp av den aktuelle maskinen.

Eksempler på høynivåspråk er Basic, Pascal, Fortran, Cobol og Simula. Til dem hører det maskinelle «oversettere» som omsetter instruksjonene til maskinspråk og dermed gjør dem forståelige for maskinen.

Felles for høynivåspråka er at de er basert på engelsk, gjerne engelske forkortelser. Skal en lære å programmere, må en lære seg slike språk. Å lage slike språk er millionprosjekter.

For å drive tekstbehandling eller annen behandling av språk, behøver en ikke kunne programmere, men bare å


```

10 DIM DAG$(7), NATT$(7)
20 FOR A=1 TO 7
30 READ DAG$(A)
40 NEXT A
50 REM I neste linje bruker vi RESTORE for å
   begynne fra begynnelsen igjen
60 RESTORE
70 FOR A=1 TO 7
80 READ NATT$(A)
90 NEXT A
100 END
1000 DATA "Mandag","Tirsdag","Onsdag",
   "Torsdag","Fredag","Lørdag",
   "Søndag"
1010 DATA 31,28,31,30,31,30,31,
   31,30,31,30,31

```

Slik kan et enkelt program for en datamaskin se ut.

skaffe seg et brukerprogram som er laga av andre til et spesielt formål. Tekstbehandlingspakker, spill, ordrettingsprogrammer, statistikkpakker og programmer for stilistisk analyse er eksempler på slike «programpakker» som en kjøper på en diskett (ei «lydbandplate»), og spiller over til datamaskinen når en skal bruke dem. Med programmene bearbeider en så en datamengde, f.eks. en tekst, og produktet kan også lagres på samme vis som programmet, sendes til andre datamaskiner over telenettet eller interne ledningsnett, arkiveres, hentes fram og bearbeides videre, skrives ut på en skriver, eller gå rett i et trykkeri.

Hver programpakke har sitt sett av ordrer som må brukes for at programmet skal forstå hva en vil ha utført. Programpakkene varierer meget når det gjelder hvor «brukervennlige» de er, og hvor godt de er tilpassa brukerens språk. Mange i Norge sitter i dag og bruker tekstbehandlingspakker som ikke forstår de norske bokstavene æ, ø, å, Æ, Ø og Å. Andre programmer forstår bare engelske ordrer, mens atter andre forstår norske ordrer, men svarer på engelsk eller med engelske forkortelser. Den enorme effektivitetsgevinsten som edb-utstyret gir mulighet for, kan skusles bort gjennom dårlig programvare som gjør det nødvendig med spesialopplæring for å lære seg all verdens forkortelser som er vanskelige å huske fordi språket ikke hjelper til – f.eks. «vpg;» – som betyr sideskift (page).

I dag er det først og fremst edb-folkene som bruker datamaskiner, og de er spesialister på bruk av høynivåspråk. Men nå øker antallet brukere raskt blant dem som ikke kan noe høynivåspråk, men bare skal bruke tekstbehandling. I løpet av svært få år vil prisene på edb-utstyr ha sunket så mye at vanlig bedriftspersonell, fra verkstedhallen via saksbehandlere til beslutningsfatterne, har hver sine skjermer og sine datamaskiner, og utbredelsen av standardisert programvare vil vokse enormt.

Nye bruksområder innen språkbehandling

Ser vi bort fra programmerne og forskerne som bruker programmer for statistiske språkundersøkelser, er det tekstbehandling, dvs. innskrift og retting og redigering av tekst, som hittil har vært enerådende innen datamaskinell språkbehandling. Men nå kommer det fort nye områder.

Ordrettingsprogrammer har vært på markedet en stund i den engelsktalende verden, mens IBM hittil har vært alene om et norsk ordrettingsprogram (basert på Tanums rettskrivingsordbok). Et hovedproblem med norsk har vært at norske ord gjerne er sammensatte, og ordlistene som må ligge inne i datamaskinene blir dermed lett lange. Men med stadig synkende priser på maskinenes lagre og regnekraft, vil vi snart få se store ordrettingsprogrammer, som ikke bare retter ord, men også gir brukeren anledning til å bygge opp sine egne ordlister for spesielle fagområder, med spesiell lokal kulør, el.l. Programmene vil også kunne undersøke *tekstens språklige variasjon* (f.eks. som antall ulike ord pr. tusen), eller setningenes gjennomsnittslengde, *leselighet* (f.eks. målt som lix-poeng), ja, til og med om teksten er spesielt kjønnsdiskriminerende!

Det åpner seg her enorme muligheter for å skape språklige normer, nasjonale, regionale, lokale og individuelle, som automatisk overvåker tekstene, og til og med gir forslag til erstatningsord eller -former. En kan til og med få automatiske oversettelser mellom bokmål og nynorsk som i alle fall gjør grovarbeidet uten så alt for stor feilprosent.

I løpet av 1984 vil vi antakelig få se datamaskiner på det norske markedet som f.eks. leser høyt fra ei bok på norsk. Uttalenormen vil bli bestemt av leverandøren. Vi vil også få forholdsvis rimelig maskinutstyr som gjør at vi istedenfor å bruke tastaturet på maskinene kan gi ordrene muntlig, så flytter tabellenes kolonner på seg, neste side kommer fram på skjermen, lagerroboten henter riktig vare i hylla, osv. Disse systemene *kan* lages slik at brukeren står språklig fritt til å lære opp maskinen til å forstå de orda og den uttalen brukeren selv ønsker, og de *kan* lages slik at de tvinger fram en bestemt norm.

Hvordan skal vi ta dette i bruk? Skal vi la markedet bestemme? Skal vi la programmakerne fortelle oss hva som «er teknisk mulig» å få til, og hvilken standardisering vi må tåle, eller skal vi ta edb-folkene på ordet når de hevder at alt er mulig, vi må bare gi dem beskjed om hva vi vil ha! □

EDB-FILOLOGANE – KOR BLIR DEI AV?

Intervju med Kolbjørn Heggstad

Norsk filologi var lenge ein disiplin der ein snudde ryggen til framtida og retta blikket bakover – mot målføra slik dei var og mot forfattarar som hadde vore daude lenge nok til at ein trygt kunne meine noko om det dei hadde skrive. Spor etter denne innstillinga finn ein vel saktens ennå. Det tok til dømes urimeleg lang tid før nye disiplinar som språksosiologi og stilistikk vann innpass ved universiteta. Undervisningstilbodet har òg heilt til nyleg vore meningslaust dårleg, trass i at interessa blant studentane berre har auka.

Nokre få retta blikket framover. Ein av dei var *Kolbjørn Heggstad*. Han kom tidleg med i det vesle «edb-lingvistiske» miljøet som utvikla seg rundt dei årlege seminara om språk og edb som dei nordiske sommaruniversiteta arrangerte først på 1960-talet. På denne tida arbeidde han med hovudoppgåva si – ei oversikt over fleksjonar i nynorske verb frå Ivar Aasens forslag fram til læreboknormalen i 1959. Han fann ut at her kunne ein datamaskin gjere oppteljings- og sorteringsarbeidet både raskare og betre enn han sjølv kunne. Og slik gjekk det til at han, som ein av dei første filologane, kunne dra nytte av Emma, den første datamaskinen som universitetet kjøpte.

Etter studiane var han vitskapleg assistent ved Nordisk institutt eit år. Dette året arbeidde han med å planlegge eit prosjekt for edb-støtta leksikologi – det som i 1967 blei til *Prosjekt for datamaskinell språkbehandling*. Og her har han vore leiari heilt fram til i fjor. Da gjorde han det som så mange andre edb-kyndige ved universiteta har gjort før han, og tok skrittet over i det private næringslivet. I dag er han administrerande direktør i *Logos*, eit Bergens-firma innan edb-bransjen som gjev kurs i bruk av mikromaskinar og personlege datamaskinar (PC-ar), og som også arbeider med å omsette/tilpasse programvare til norsk. Og som alle administrerande direktørar er han ein travelt opptatt mann. Når vi likevel har klart å intervjuje Heggstad, vil alle som kjenner han, vite at Språklig Samling dermed har gjort eit av sine største journalistiske kupp.

Ingen «fråfallen»

– Kolbjørn Heggstad, du har jo arbeidd ganske lenge med språk og edb. Kva for haldningar til blandinga filologi og edb har du møtt blant filologkollegaene dine i universitetsmiljøet? Er du blitt stempla som ein skomakar som ikkje har blitt ved lesten sin?

– Kva for haldningar kollegaene mine har her, er jo noko dei sjølv må svare på. Eg har vel eigentleg ikkje kjensla av at eg er blitt stempla som ein «fråfallen». Men eg har nok inntrykk av at mange har sett på det vi har drive med ved PDS, som nokså fjernt frå meir konvensjonelt filologisk arbeid. Likevel synest eg at det har vore ein tendens dei seinare åra til at stadig fleire har oppdaga kor viktig eit verkty edb kan vere også for filologar. Og når ein tenker på at edb er i ferd med å bli det viktigaste hjelpemidlet vårt på nær sagt alle område, er det rart at dei nordiske institutta ikkje har gjort meir for å sikre at desse maskinane skal kunne forstå og snakke norsk. Til det treng vi ikkje berre edb-ingeniørar, men òg «edb-filologar». Dette trur eg er svært viktig dersom vi skal overleve som språknasjon.

– Når vi snakkar om norsk i edb-samanheng, snakkar vi gjerne om programvare. PDS/Norsk termbank har omsett eit av dei mest brukte tekstbehandlingsprogramma til norsk. Etter det vi kjenner til, var dette også eit av dei første tekstbehandlingsprogramma som blei omsett til norsk. Kven tok initiativet til å få dette arbeidet gjort?

– Det var faktisk vi ved PDS/Norsk termbank som foreslo for den norske forhandlaren at dette måtte gjerast. Producenten – MicroPro – fekk høyre om forslaget

Kolbjørn Heggstad. (Foto: Øivind Christensen, Bergens Tidende)

vårt og sende ein representant frå firmaet hit til Bergen for å diskutere korleis ein kunne få omsett både programmet og sjølve handboka. Dermed var det gjort.

– **Og sidan har andre komme etter.**

– Ja, til og med den store giganten innan edb-bransjen, IBM, har nå forstått kor viktig dette er. I haust kom dei for første gong med norskspråklege brukarhandbøker for mikromaskinar, og dei har annonsert at dei vil halde fram med å omsette dei sentrale handbøkene til norsk.

Dyrt, men nødvendig

– **Har du inntrykk av at brukarane blir raskare fortrulege med utstyret når program og handbøker er på norsk?**

– Utan tvil. I firmaet mitt har vi ein kolossal etterspurnad etter den norskspråklege dokumentasjonen, og stadig fleire firma vender seg til oss for å få omsett både program og handbøker. Dessutan merkar vi at dei som går på kursa våre, er svært glade over å få instruksjonsmaterialet på norsk. Sjølv dei som meiner dei er gode i engelsk, får ofte problem når dei må trenge verkeleg djupt ned i materien.

Men det er dyrt å tilpasse program og omsette handbøker til norsk. Eg våger til dømes nesten ikkje tenke på kva dei tre bokstavane æ, ø og å har kosta det firmaet eg

nå arbeider i. Å få amerikanske program til å forstå at æ, ø og å er bokstavar, og ikkje spalteikn, er vanskeleg, for dette er funksjonar som ligg ganske djupt nede i maskinen – i operativsystemet. Eg trur eg har mitt på det tørre når eg seier at det berre hittil i vinter har kosta Logos ein seksifra sum å tilpasse programma våre til desse tre bokstavane.

– **Kor vanskeleg må det ikkje da vere for til dømes islendingane å få utvikla programvare og dokumentasjon på islandsk?**

– Dei slit naturleg nok enda meir enn det vi gjer. Både Norge og Island er jo små land og små marknader. Men store land som Frankrike og Tyskland slit også. Likevel rår dei over så store ressursar at dei kan utvikle sin eigen programvare. Vi må nøye oss med å importere amerikansk programvare og flikke på den etter beste evne.

– **Kva kan grunnen vere til at dei store fleirnasjonale produsentane av programvare nå er villige til å ta på seg den ekstrakostnaden som det inneber å omsette program og handbøker til eit minoritetspråk som norsk? Desse gigantane er vel elles ikkje kjende for å gje ved dørene?**

– Tidlegare var dei som brukte edb i arbeidet sitt, personar med høgare (teknisk) utdanning. Dei greidde seg etter måten bra med engelsk som arbeidsspråk. Men i dag ser vi at edb etter kvart blir tatt i bruk av stadig fleire yrkesgrupper. Ikkje alle her har like stort utbytte

Tema: Språket i ei edb-tid

av å lese handboka på engelsk, eller å måtte snakke med maskinen på eit språk dei eigentleg ikkje forstår. For desse brukarane er lettfattelege instruksar på skjermen og ei handbok dei kan ha full nytte av, ofte viktigare enn tekniske finessar i programma. Dette har produsentane etter kvart tatt til å skjønne. Det har blitt god butikk å tilpasse programvaren til ulike brukargrupper – med andre ord å omsette programvare til norsk. Dette er sjølvstøtt ei utvikling eg som norskfilolog – og forretningsmann – ikkje har tenkt å protestere mot. For vi må ikkje komme i den situasjonen at vi er nøyde til å skrive engelsk når vi skal ekspedere i ein butikk, skrive inn tekst på eit kontor eller føre eit rekneskap. Vi må arbeide målretta for at edb-bransjen ikkje gjer oss nordmenn til språklege framandarbeidarar i vårt eige land. Men her treng edb-bransjen hjelp frå oss språkkyndige. Det får bli vår oppgåve å lære oss nok edb til at vi kan forstå deira problem og få dei til å forstå våre.

– Det å få omsett handbøker og programvare til norsk er sjølvstøtt eit godt steg i riktig retning. Men vi ser vel ein tendens til at import av ny teknologi – ikkje berre på edb-sektoren – også betyr import av fagterminologien til produsentlandet. Er det mogeleg – eller ønskjeleg – å demme opp for denne utviklinga?

– Ja, eg meiner det. Vi må prøve å skape ein norsk fagterminologi, slik at vi unngår språk som består av merkelege ordstrengar med hermeteikn rundt. Men standpunktet mitt kjem ikkje av at eg er spesielt puristisk innstilt. Ein fagterm blir ikkje automatisk lettare å forstå fordi han er *norsk*. Ofte kan det til og med vere slik at eit norsk avløyssarord får brukaren til å *tru* at han forstår noko han i røynda ikkje skjønner.

Strukturelt språkpress?

– Eg har lyst til å vende litt på flisa og sjå på ei side ved fornorskinga av programvaretilbodet som kanskje har vore litt for lite framme i den offentlege debatten til nå. Vil ikkje denne fornorskningsprosessen stille oss overfor eit nytt normeringspress – eit slags strukturelt språkpress som ligg innebygd i måten ein datamaskin fungerer på? Ein datamaskin treng til dømes eintydige kommandoord for å kunne gjere ein arbeidsoperasjon. Dermed blir det programmeraren eller omsettaren som avgjer kva for språkvariant vi må halde oss til for å kunne kommunisere med maskinen. Og deira norm treng ikkje alltid svare til den offisielle. Når vi så veit at edb er på full fart inn i skolen som det nye, store statusfaget – vil vi ikkje da kunne oppleve at den språkvarianten som elevane møter i slike edb-program, vil verke like normskapande som raubblyanten til læraren?

– Det er heilt klart, og nettopp dette er ein av grunnane til at filologar – og ikkje minst Språkrådet – bør interessere seg for edb. Her bør vi føre ein like konsekvent språkpolitikk som den vi hittil har føljt når det gjeld til dømes lærebøker.

– Du meiner med andre ord at vi må få ei eiga godkjenningsordning for programvare som skal bru-

kast i skolen, på lik line med den som fins for lærebøker i dag?

– Ja, eg trur det må vere rimeleg å behandle programvare og lærebøker likt. Og da må vi òg sjå på spørsmålet om språkleg jamstilling. Skal vi krevje at også programvare skal finnast på begge målformer til samme pris og på samme tid? Dette vil i så fall vere eit svært hardt krav, men når det gjeld programtilbodet i skolen, trur eg likevel vi må stå fast på dette jamstillingsprinsippet.

– Vil datamaskinen, med sitt krav om eit eintydig kommandospråk og med sine automatiske ordrettingsprogram, i praksis bety slutten for den store valfriheten vi tradisjonelt har hatt innafor begge dei to offisielle skriftspråka våre?

– Det seier seg sjølv at når til dømes ein bedriftsleiar etter kvart vil kunne velje mellom ordrettingsprogram som er redigerte etter klare språkpolitiske retningslinjer, og som berre godkjenner *ein* skrivemåte av eit ord, har denne personen fått eit fantastisk middel til språktvang. Her gjeld det med andre ord å vere raskt ute med gode program som rommar både hovudformer og sideformer, slik at ikkje edb-folk får sitte og drive sin eigen språkpolitikk. Derfor ventar eg – svært utålmodig – på at filologane med Språkrådet i spissen skal finne ut at edb etter kvart kjem til å spele ei vesentleg rolle for språkutviklinga i Norge. Det hastar, for ordrettingsprogramma er alt nå ein av bestseljarane når det gjeld programvare.

Berre fantasien stenger!

– Kva for tenester vil edb-teknikken kunne tilby oss skrivande i åra som kjem?

– Den skrivande vil etter kvart få alle dei hjelpemidla som står i bokhylla, lagt inn i maskinen. Dei tradisjonelle ordlistene er alt på veg inn. Amerikanarane har òg laga program som gjer det mogeleg å finne synonym til det ordet du nett har skrive ved å trykke på ein tast. Desse synonyma kan sjølvstøtt også vere framandspråklege ord, slik at vi ved å skrive det norske ordet får til dømes det engelske fram i ei lita rute på skjermen. Elles kan vi få direkte tilgjenge til adressekatalogar, oppslagsverk av alle slag, og til ei rekke spesiallaga ordrettingsprogram. Det er langt lettare å bruke slike hjelpemiddel enn å slå opp i ei trykt ordliste, så eg trur faktisk at edb-teknikken her kan lære oss å skrive betre.

– Det er kanskje ikkje grenser for kva vi kan få datamaskinane til å gjere?

– I dag er det berre evna vår til å bruke fantasien som stenger.

– Eit personleg spørsmål til slutt: Kva ville far din, den kjende norskfilologen Leiv Hegstad, sagt om han hadde fått oppleve at son hans var meir opptatt av programmeringsspråk enn av gammalnorsk?

– Far var først og fremst ordboksmann, ein svært *systematisk* ordboksmann. Og eg er ikkje i tvil om at hadde han levd i dag, ville han sett med svært stor interesse på den reiskapen som kunne hjelpt han i det leksikografiske arbeidet hans, og som kan hjelpe oss til å løyse nokre av dei språkgåtene som ennå finst.

ØH

HVA MENER STYRESMAKTENE OM SPRÅKPROBLEMA OG DATA- TEKNOLOGIEN?

Har vi noen offentlig språkpolitikk på datasektoren? Språklig Samling har undersøkt med noen av de statsetatene som har mest med problemet å gjøre for å finne ut noe om det.

Kirke- og undervisningsdepartementet har vi ikke spurt, men vi har tatt en titt i stortingsmelding nr. 39 om datateknologi i skolen. Der er problemet ikke nevnt i det hele tatt, bortsett fra i ei setning om at dialogen mellom skoleelev og datamaskin «bør foregå i en så naturlig norsk språkform som mulig». I tillegg siterer meldinga et brev fra Norsk språkråd om jamstilling mellom bokmål og nynorsk i edb-materiell som blir tatt i bruk i skolen, men uten å uttrykke noe eget syn på problemet.

*

Norsk språkråd er den statsinstitusjonen som har arbeidd mest med språkspørsmålet på datasektoren, og dette arbeidet har først og fremst bestått i å utvikle en norsk terminologi på feltet. Alt i 1972 tok rådet opp denne saka, og det førte til et samarbeid med Den norske dataforening, Prosjekt for datamaskinell språkbehandling og Statens rasjonaliseringsdirektorat. En komité oppnevnt av disse institusjonene har utarbeidd ei Norsk dataordbok. Førsteutgava av denne ordboka kom i 1976; ei ny og utvida utgave fulgte i 1981. Den inneholder ca. 2700 termer på bokmål og nynorsk. Ei tredje ajourført og enda mer utvida utgave er planlagt å komme ut i år. I tillegg har Språkrådet og Datafo-

reningen tatt initiativet til en større konferanse om dataterminologi som skal holdes utpå vårparten i år, blant annet for å informere databedrifter om terminologiarbeidet og få dem med i et samarbeid. Språkrådet har også praktisk innflytelse på dataspråket ved å gjennomgå lærebøker og handbøker i faget. En del av disse bøkene er ikke godkjenningsspliktige, men utgiverne (både forlag og leverandørbedrifter) har likevel ønskt å få gjennomgått og vurdert terminologien der. Det meste av bokflommen omkring edb-temaet er likevel ikke innom Språkrådet.

I tillegg til dette har Språkrådet tatt opp måljamstillingsspørsmål på datasektoren. I brev til Kirke- og undervisningsdepartementet (referert i St.meld. 39, se ovenfor) sier rådet at når edb nå blir tatt i bruk som hjelpemiddel i undervisninga, vil også dette undervisningsmateriellet komme inn under lovreglene om måljamstilling. Dette gjelder da ikke bare lærebøker i edb, men også tekstene på maskiner og programvare som blir utvikla. Språkrådet har også tatt opp de tilsvarende problemene i tekstfjernsyn og teledata (i brev til Kulturdepartementet), og mener at tekstfjernsynet må følge de samme krava til målfordeling som NRK generelt, og at offentlige institusjoner som leverer stoff til teledata er bundet av Lov om målbruk i offentlig teneste.

*

Statens rasjonaliseringsdirektorat har tatt i bruk edb på mange nivåer i sin virksomhet, men da Språklig Samling spurte

direktoratet hvilke problemer det kunne skape at engelsk dominerer så sterkt i maskiner og programvare, fikk vi til svar at de ikke hadde undersøkt det og «p.g.a. de mange sterkt presserende oppgaver ikke har anledning til å ta opp nevnte spørsmål».

*

Televerket svarer på et spørsmål om hvilken politikk de vil følge på dette området:

«I den grad det er mulig, prøver Televerket å bruke norske uttrykk innen EDB og teknikk generelt.

Når det gjelder utarbeiding av politikk på dette området, samarbeider vi med Norsk språkråd og Rådet for teknisk terminologi (RTT).»

*

Konklusjonen må bli at de mest bevisste holdningene og den mest aktive innsatsen må vi til de språkfaglige miljøene for å finne: Språkrådet, RTT og PDS (Prosjekt for datamaskinell språkbehandling). Sjøl om de gjør en framifrå innsats, er det et spørsmål om ikke oppgavene er slik at de krever ei mer aktiv oppfølging også på andre hold – både innafor det offentlige og blant de private leverandørbedriftene. Edb-sektoren er i dag inne i en rein Klondykeperiode, og bare små deler av disse ekspanderende miljøene blir nådd av de instansene vi her har nevnt. Ei langt mer aktiv språklig styring vil trulig være nødvendig for at vi skal unngå å bli overkjørt språklig og kulturelt.

LSV

«VI VIL GJERNE HA MEST MULIG PÅ NORSK»

Intervju med Gro Jørgensen, Kontiki-Data

Kontiki-Data A/S er en av de ferskeste bedriftene på det norske datamarkedet. Den ble grunnlagt i 1983 av adm.dir. Lars Monrad-Krohn, som tidligere har vært stifter og adm.dir. i Norsk Data A/S og A/S Mycron. Formålet med Kontiki-Data er å produsere mindre datamaskiner til undervisningsbruk og til bruk som heimedatamaskiner. Alt etter få måneder, høsten 1983, kunne selskapet tilby en slik maskin. Omtrent samtidig ble det klart at skolemyndighetene – både Kirke- og undervisningsdepartementet og skolemyndighetene i Oslo – viste sterk interesse for nettopp Kontiki-Data som leverandør av datamaskiner med utstyr til bruk i en prøveperiode i skolen.

Kontiki-Data inntar ei særstilling i datamiljøet på den måten at de bevisst satser på å utvikle norsk-språklige programvarer, deriblant operativsystemet KP/M, som bygger på det amerikanske CP/M. På grunn av dette, og fordi selskapet sannsynligvis kommer til å spille ei viktig rolle for skolen i åra framover, har Språklig Samling oppsøkt dem for å høre nærmere om dette. Vi spør assisterende direktør Gro Jørgensen:

– Har dere ei fast utforma linje eller en strategi når det gjelder å bruke norsk språk på produktene deres?

– Ja, det har vi. Vi vil gjerne ha mest mulig på norsk, og med så enkle ord og setninger at folk uten teknisk skoloring kan forstå det. I England har vi sett maskiner hvor en kunne sette i gang et program ved bare å si «run» til maskinen, mens en her i Norge måtte skrive «run» (på engelsk) på tastaturet – og det blir ikke helt det samme. Vi satser derfor på at kommandoene på maskinen skal være på norsk.

Men da vi diskuterte dette med folk i Oslo-skolen, var det mye motstand mot norsken. De var redde for at de først måtte lære elevene de norske uttrykkene, og så «avlære» dem igjen for at de skulle kunne lære seg de engelske de siden ville få bruk for. Vi sloss faktisk ganske lenge for å få det på norsk, og resultatet ble en slags blanding: hjelpekommandoer og det brukeren trenger mest, er på norsk, mens det er en god del engelsk ellers inne i operativsystemet (KP/M).

Vi lot da de typisk tekniske hjelpemidlene – programmeringsspråkene Basic, Fortran, Pascal osv. – beholde engelsken. De som skal jobbe med dem, må i alle fall kunne lese engelsk (men vi lager likevel norske håndbøker til dem). I brukerprogrammene, som f.eks. tekstbehandling, har vi gjennomført norsk. Forresten blir det nå snart introdusert et nytt programmeringsspråk, LOGO, som skal kunne brukes også av barn, og der er det veldig sterke krefter i gang for å få det på norsk. Også vi går absolutt inn for det. Og siden dette språket ennå ikke er etablert, er det større muligheter til å få gjort noe her enn med de etablerte programmeringsspråkene. Vi samarbeider med fagfolk på Stord lærarhøgskule i utviklingen av ordforrådet i dette systemet, for at

det skal bli så godt som mulig faglig og pedagogisk.

– Er «fornorskinga» av operativsystemet et initiativ dere sjøl har tatt, eller har dere gjort det på grunn av ønsker fra markedet?

– Det er vårt eget initiativ og vår egen bevisste politikk. Produktene våre tar sikte på ikke-spesialister, både barn og voksne, og de er vel ikke alltid så støe i engelsk. Derfor har vi jobbet hardt for å tilpasse dem til disse påtenkte brukerne, og i det arbeidet gikk det naturlig inn at vi skulle bruke norsk språk. Vi har jo sett at folk som skal lære å bruke datamaskiner uten å ha gjort det før, har en temmelig høy terskel de skal komme over – og engelsk språk, kryptiske koder og slikt gjør det selvsagt verre. Jo enklere system og jo enklere språk, desto lettere blir denne terskelen å komme over. Og dette gjelder ikke bare operativsystemet: vi har også laget norsk tastatur på maskinene våre, med f.eks. BRYT, KTRL, LÅS og SKIFT der det ellers alltid står BREAK, CTRL, LOCK, SHIFT – samtidig som vi har prøvd å lage tastaturet så enkelt som mulig å bruke for den uøvde.

– Er det en stor jobb å lage et norsk operativsystem?

– Å lage et operativsystem er i seg selv en tung jobb for en som ikke har svært god erfaring i det. Men å legge norsk på et operativsystem som allerede er utviklet, er en ganske enkel sak, bare noen timers arbeid. Da er det faktisk mye mer arbeid å oversette dokumentasjonen, tjukke håndbøker osv. – og det kan gjøre produktet dobbelt så dyrt som det opprinnelig var på engelsk. Men alt dette avhenger mye av hvordan systemet opprinnelig er utformet – om programmereren har tenkt på at dette skal kunne oversettes til andre språk. Nye brukerprogrammer – også de fra USA – lages nå gjerne slik at det kan være en smal sak å overføre dem til et hvilket som helst språk.

– Bruker dere bevisst i markedsføringa at systemet er norsk?

– Ikke noe særlig hittil. De fleste som vi til nå har hatt kontakt med i skolen, er utdannede edb-spesialister, og de har ikke ropt hurra. De er så vant med engelsk at de ikke helt ser hvor store språkproblemene er. Departementet har ikke gitt uttrykk for noen spesielle ønsker i denne sammenhengen.

- Vil dere fornorske andre operativsystemer dere måtte ta i bruk?

- Det vet vi ikke ennå. Vi vurderer å kjøpe inn andre operativsystemer, men vi vil avvente erfaringene med KP/M litt før vi bestemmer oss for om vi vil legge norsk på dem.

- Hvor mange maskiner har dere solgt?

- Ved årsskiftet hadde vi produsert 900 maskiner, og vi hadde 1500 i bestilling. Forhandlerne bare skriker etter mer. Det viktigste markedet på kort sikt er skolen, på lengre sikt hjemmene. Også småbedrifter er et inter-

essant marked. Når det gjelder skolen, håper vi jo å bli den dominerende databedriften der, ikke minst som leverandør av programvare. Vi har en spesiell arbeidsgruppe for utvikling av undervisningsprogrammer, og vi håper å trekke inn fagfolk og skolefolk utenfra som vil lære seg dette og hjelpe oss med å lage ny programvare, ikke minst for morsmåls- og fremmedspråksundervisningen. Vi er i gang med samisk og med språkdrillprogrammer og er åpne for mye mer. Så for interesserte og kompetente filologer er det bare å melde seg!

EF/LSV

NORSK DATA: NORSK FOR SLUTTBRUKERNE

Norsk Data a.s. er det største og mest ekspansive norske data-konsernet, og det har opparbeidd seg en sterk posisjon også internasjonalt. Hvilken politikk følger dette konsernet når det gjelder bruk av norsk vs. engelsk språk på produktene sine? *Harald Eide*, utviklingssjef for ADB/kontorautomasjon ved Norsk Data svarer:

- Vi har en klar linje her: Sluttbrukerprogrammene skal være på norsk, og likeens dokumentasjon og håndbøker. Derimot lager vi systemprogrammene på engelsk. De er rettet mot programmererne, som jo må kunne faget rent teknisk og ikke i noe fall kommer utenom engelsk. Dette gjelder også operativsystemet «Sintran», som vi bruker. Men her har vi lagt på et ekstra «lag» utenpå med norsk-språklige instruksjoner, som er tilpasset «menige» brukere og gjør det mulig for dem å styre maskinen.

- Hva slags erfaringer har dere med denne språkpolitikken?

- Vi har positive erfaringer, engelskkunnskapene er jo generelt ganske gode her i landet, så vi har ikke inntrykk av at engelsken (i det omfanget vi bruker språket) skaper problemer for brukerne.

- Er det et stort arbeid å lage norskspråklige programmer?

- Det trenger ikke å være noe stort løft. Vi lager gjerne systemene slik at det er enkelt å skifte språk, ved å legge kommandoer og andre tekster i egne filer slik at de blir lette å bytte ut. På den måten blir det også lett å legge inn andre språk, som fransk, tysk osv. Det er viktig når en satser så mye som vi gjør på eksport til andre europeiske land.

LSV

WAREHOUSE
SOFTWARE

TOLL FREE ORDER — 1-800-421-3135
TECHNICAL INFO — (602) 842-1133

Call for programs not listed. We will try to beat any legitimate price for Software.

— MOST DISK FORMATS AVAILABLE —
CP/M Program names prefaced with # are also available for IBM PC.

DATA BASE MANAGEMENT SYSTEMS.

BUY OF THE YEAR!

DBASEII+Everymans data base primer
+Extra diskette with DBase Accounting, Mail List and Inventory Programs. IBM PC and CP/M — Call for our special price.
Fox and Geller Quickcode with DBase Package \$175

#DB+SORT \$99
#Condor III \$445
#NWA Statpack \$349
#TIM \$285
#Infostar Call

WORD-PROCESSING PACKAGES

#Wordstar, Mail Merge, Spellstar Call
#Wordstar \$265
#Mail Merge \$135
#Spell Star \$145
#Lexisoft Spellbinder \$270
#IBM PC Volkswriter \$115
#Aspen Spellchecker \$36
#Metasoft Benchmark \$285
#Sorcim Spellguard \$135
Peachtext \$285

SPREADSHEETS

#Calcstar \$95
#Supercalc \$185
#Microsoft Multiplan \$185

PCDOS

MS C Compiler \$365
MS Pascal Compiler \$285
Prokey \$65
Norton Utilities \$65
PCII Copy Program \$34
Datamost Write-ON \$94
Real Estate Investment Prog. \$94
Microsoft Flight Simulator \$38
Howard Real Estate Analyzer II \$185
CP/M 86 for IBM PC \$49
CBasic 86 \$145
CIS Cobol 86 \$595
Palcal MT+86 W/Spp \$450

TERMS: Prices include 3% cash discount. Add 3% for charge orders. Shipping on most items \$5.00. AZ orders +5% sales tax. Prices subject to change.

WAREHOUSE SOFTWARE
4935 West Glendale Ave., Suite 12
Glendale, AZ 85301

Fritt valg på øverste hylle

ACOS, SOTRA: POSITIV RESPONS PÅ NYNORSK

Vi får stort sett berre positiv respons på målføringa vår, seier disponent Conrad Hansen i data-firmaet ACOS på Sotra. Når vi har høve til å forme ut programvara sjølve, nyttar vi alltid norsk, og dersom kunden ikkje ber om anna, er det nynorsk som er det naturlege for oss. Og kundane klagar ikkje.

- Kva slags kundar er dette?

- Ja, det er både privat og offentlig verksemd, frå shippingfirma til skulevesen og kommunar.

Det vi gjer, er først og fremst å vurdere behovet for kvar kunde, og så sy saman ulike ferdigkjøpte komponentar til eit program. Det er berre i nokre få tilfelle at vi sjølve går inn og formar ut tilleggsprogram. Såleis blir det ikkje så store omfanget på dette. Men det vi kan gjere, synes vi at det er naturlegast at vi gjer på nynorsk.

- Gjeld dette også i skulen?

- Nå har vi berre vore på administrasjonssida i skulen. Det ville bli altfor kostesamt for dei einkilde skulane i dag å få eit firma som oss til å lage eigne program til undervisningsbruk. Derfor er dei fleste slike program i dag laga som forskingsoppgåver eller på fritida.

- Så økonomien er ei sperre framleis?

- Ja, når det gjeld å lage programma. Men når dei først er laga, er det lite som skal til for å lage ein bokmålsversjon om til nynorsk. Det er ei ganske overkommelig oppgåve.

- Men de har ikkje hand om dei skriftlige læremidla i dag?

- Nei. Derimot underviser ein av våre folk lærarhøgskulestudentar i edb. Og der er alt det skriftlige materialet på bokmål.

KSV

Tema: Språket i ei edb-tid

EDB SOM HJELPEMIDDEL FOR SKRIVENDE

Av Ivar Utne, Prosjekt for datamaskinell språkbehandling

Edb har tradisjonelt vært brukt som hjelpemiddel for matematiske beregninger. Edb har med det blitt nært knytta til matematikk, statistikk, og beregninger i forbindelse med tekniske arbeidsområder. Slike arbeidsområder virker fremmede for mange, ikke minst for dem som arbeider med språk. Dernest kommer at edb dreier seg om maskiner og teknikk, som også mange føler seg fremmede overfor. Edb har da også vært knytta til tekniske skoler og til realfag ved universiteta.

Hjemme-datamaskinene kommer?

Nå før siste jul var det storinnrykk av hjemme-datamaskiner med spill og andre artige program. Det vil si leketøy for store og små. Dette er kanskje et blaff av lekelyst. Om det skulle bre seg, står vi kanskje overfor en lite ønskelig påvirkningssituasjon som er mer alvorlig enn massiv TV-titting og reklame-TV. Det er muligheter for at et avgrensa sett av logiske strukturer som brukes i program, kan påvirke og begrense vårt tenkesett. På den annen side skal vi heller ikke være helt fremmede for at visse programtyper kan stimulere kreativitet mer enn noe annet medium vi har nå (programmeringsspråket LOGO, som bl.a. har mange grafiske egenskaper, er aktuelt i den sammenheng).

Kontorrevolusjon – effektivitet – en ny orden

Mer viktig og nyttig er det som skjer på kontorsektoren. Edb har nå i noen år breidd seg på kontorsektoren innafor brukerområder som regnskap og arkivsystemer, og det har vist seg å være et nyttig og besparende hjelpemiddel. Men minst like viktig er at en nå også til overkommelige summer på mangt et kontor kan bytte ut skrivemaskin med tekstbehandlingsutstyr. På denne måten kan en gjøre skrivearbeidet mye enklere, og en tar inn kjøpesummen med innsparte lønnsutgifter. Dessuten blir det skriftlige produktet forholdsvis pent. Det ligger med andre ord penger og eleganse i å lage program og maskinutstyr som kan brukes i skrivearbeidet på et hvilket som helst kontor. Tekstbehandlingsrevolusjonen vil snu opp ned på arbeidsrutinene på tusenvis av kontorer. Å kunne bruke tekstbehandlingssystem blir viktigere enn det var å kunne maskinskriving før. Grunnen til det er først og fremst den at mye av fordelene i dette nye

ligger i at flere kan bruke det til flere oppgaver. Hoveddomenet for edb-bruk vil muligens gå over fra tall- til tekstbehandling.

Made in USA

Men slik det ofte er når noe nytt kommer i bruk, så kommer også dette fra utlandet, særlig fra USA, og særlig knytta til engelsk språk. Utstyret kommer inn og tas i bruk ofte uten at det i særlig grad er tilpassa norske forhold. Handbøker og hjelpeutstyr er ofte på engelsk, eller i en dårlig norsk oversettelse. Dette henger sammen med at en versjon av utstyret har kort levetid som salgsartikkel. Heller raskt og halvt om halvt, enn sent, umoderne og kanskje uomsettelig.

Dette innebærer at i tillegg til eventuelle mangelfulle handbøker, følger det med en engelsk terminologi, og et engelsk bokstavsett. Det siste vil si at tastaturer og skrivere (printere) på det mest moderne utstyret ikke har Æ, Ø og Å.

Positivt kan det sies at dette materiellet i originalversjonen ofte har en tjenlig og pedagogisk utforming med tegninger, figurer og avbildning av hva som normalt skal skje på skjermen. I tillegg fins det også en del veiledning inne i programma, slik at en kan få hjelp fra programmet om noe går galt eller om en er usikker på hva en skal gjøre i forskjellige situasjoner. De amerikanske produsentene legger vekt på brukervennlighet. Den som har lest opplæringsmaterialet til programpakker til allment bruk (f.eks. den engelske versjonen for tekstbehandlingssystemet WordStar), vil fort bli slått av den personlige stilen og den omstendelige framstillingsmåten. Denne kan samtidig virke påtatt og komisk. Hvordan dette virker i USA, er uvisst. Det synes i alle fall klart at når materiellet skal tilpasses norsk, så må det også henvende seg til brukerne på en annen måte. Den mjuke stilen kan virke mer barnslig enn motiverende.

Tekstbehandlingssystem – lettere å skrive

Et tekstbehandlingssystem er en del av den programutrustninga en datamaskin kan ha. Det er vanlig at tekstbehandlingssystemet opptar en sentral plass i mindre datamaskiner som brukes på kontor. Tekstbehandlingssystemet er til god hjelp gjennom en lengre skriveprosess, fra kladd til ferdig utskrevet eller trykkeskrift manus.

Den mest åpenbare fordel er at det er lett å rette og redigere det en skriver inn. Ord, linjer, deler av linjer, avsnitt og sider kan strykes eller flyttes med enkle grep. Og om en ønsker det, kan en få rett høyremarg. (Rett høyremarg blir til ved at det legges inn ekstra mellomrom mellom orda inne i linja.) Eller en kan i det minste få maskinen til å fylle linjene mest mulig slik at de ikke blir altfor ujammede.

I de fleste tekstbehandlingssystemene fins det også muligheter for automatisk utskrift av konvolutter eller adresselapper. I forlengelsen av det er det også mulig å få skrevet ut likelydende brev med forskjellige adresser og en viss systematisk variasjon i innholdet ellers.

Brev og dokumenter en har skrevet, kan lagres. Det gjør det enkelt å gjøre mindre rettinger og få nye renskrevne utskrifter, og det blir mulig å benytte tidligere brukte brev som utgangspunkt for nye med lignende innhold.

Disse lagringsmulighetene byr på store fordeler når det gjelder innsparing av arbeid. Men det kan sjølsagt føre til normering av tekster og teksttyper. På den annen side skrives vel også ellers brev og dokumenter som avskrift av eldre og lignende versjoner.

Utstyret kan videre brukes for å lage til et pent oppsett med varierende marger, tabulatorer, tabeller, utheving og understreking. Ved hjelp av tekstbehandlingssystemet er det også forholdsvis enkelt for den som skriver å gjøre manuset ferdig til trykking for trykkeri.

I tillegg til dette fins en del korrektur- og ordliste-program som kan være til ekstra hjelp. Få av disse mulighetene er fullt utvikla for norsk. Automatisk orddeling og ordkorrektur på norsk er allerede mulig, men er foreløpig tilpassa svært få maskiner. Dette vil ganske sikkert bli allment tilgjengelig innen en 5-års-periode.

Dele ord, men hvordan?

Orddelingsprogram brukes når en i utskrift eller trykkerisammenheng skal ha ut tekster med rett høyremarg, uten at det blir alt for mye luft mellom orda.

Orddelingsprogram er program som kan utføre orddeling rett i forholdsvis mange tilfeller. Programmet er sjelden helt perfekte. Det fins i trykkerisammenheng program som deler etter den gamle hovedregelen i norsk rettskrivingspraksis. Det vil si at en konsonant går videre til ny linje. Program som gjør dette, er forholdsvis enkle å lage. Men det viser seg at de ofte gjør lite

ønskelige oppdelinger, f.eks. i sammensatte ord som *bedehus-rest* og *aksjesels-kap*. Språkrådet har akseptert deling i ordskiller, etter prefikser, før suffikser og foran bøyingsendelser (se innledninga i Tanums store rettskrivningsordbok, 1983, s. XXII). Denne delingsmåten etter semantiske enheter er begrunna først og fremst ut fra lesbarhet. Dette er det mulig å løse maskinelt, men det krever enten et omfattende regelverk bygd inn i programmet, eller lagerplass til ei stor unntaksordliste. Unntaksordlista er det enkleste å lage til. En må sette seg ned og dele alle ord en kan tenkes å få bruk for, 100 000 forskjellige ord medregna bøyde former er et rimelig krav.

Å bygge et regelverk inn i programmet krever at en har oversikt over i hvilke bokstavsekvenser det er aktuelt å dele ord i norsk. En naturlig måte å gjøre det på er at en begynner med lister over forstavelser og endelser. Forstavelser kan være *for-*, *pre-*, *re-* og *u-*, mens endelser kan være suffiksene *-ing*, *-ning*, *-else* og *-het* og bøyingsendelsene *er*, *-et*, *-en* og *-ene*. En automatisk deling før eller etter disse vil føre til deling som *form-giver*, *re-tten* og *ur-en*.

Vi kan også sette opp delingsregler som f.eks. spesifiserer de mulige fire-bokstavkombinasjoner (med mulige blanke blant dem) som vårt aktuelle språk har, og merker av hvilke som kan deles på midten. Dette kan nok gå forholdsvis bra, men også et slikt system vil kunne gjøre gale eller lite ønskelige delinger.

Delingsregler med stavelser og med bokstavkombinasjoner kan dels brukes i hver sine program, dels sammen. Forholdsvis gode program lages på den måten at en bruker disse to i kombinasjon sammen med ei unntaksordliste. Unntaksordlista kan lages etter at programmet med regelverket er klart. En kjører da ei mengde ord gjennom programmet. Dernest stryker en ut de orda som programmet har delt slik en vil. Resten blir unntaksordliste. Når det ferdige programmet skal kjøres, går det først gjennom unntaksordlista, dernest gjennom lista over stavelser som blir kontrollert mot bokstavkombinasjoner.

Ved Norsk Tekstarkiv (samarbeidsprosjekt mellom PDS og NAVFs edb-senter, Bergen) er det i gang arbeid med ei orddelingsordliste med prioriterte delingspunkt. Det innebærer at det fins tre ulike tegn for delingspunkt. Ett tegn markerer skiller mellom ord i sammensatte ord, f.eks. *bede-hus*, et annet tegn skiller ut endelser (*hus-et*), og et tredje deler foran en konsonant etter den gamle hovedregelen. Ei liste som dette kan dels nyttes som kontrollmateriale for andre program, blant annet når en skal lage unntaksordliste. Men den kan være like tjenlig i et system der det søkes i hele ordlista etter ord hver gang det skal deles. Slike program vil kunne utnytte delingspunkt i prioritert rekkefølge, eller de kan stilles inn slik at de bare deler etter visse nivåer. Men heller ikke ei ordliste som dette vil klare alt. For det første vil ord alltid mangle. Og dessuten vil det alltid forekomme homografer. *Utøy* bør deles enten som *u-tøy* eller som *ut-øy* alt etter betydning. I den grad homografer er merka i lista, vil programmet kunne spørre brukeren om hva slags deling som er ønskelig.

Tema: Språket i ei edb-tid

Staver maskinen bedre enn oss?

Ordkorrekturprogram brukes for å sjekke om ord er stava rett. Et slikt program i seg sjøl trenger ikke være så stort. Men det krever ei stor ordliste, dvs. liste over flest mulig ord. En skriver gjerne hele teksta først, og lar deretter ordkorrekturprogrammet gå gjennom.

(En annen måte å gjøre det på, er å la programmet sjekke for hvert ord. Dette siste innebærer store ulemper. For det første tar det lang tid å lete fram ett bestemt ord i lista hver gang en har skrevet et ord, og skrivinga vil derfor gå svært sent. Maskinen vil bruke tid på å lete etter ord istedenfor å hjelpe til i innskrivingsprosessen. Dessuten er sjølve ordlista så stor at den på mange maskiner ikke kan være inne i lageret hele tida mens en skriver. Plassen trengs gjerne til sjølve innskrivingsprogrammet og den teksta en skriver inn.)

Materialet i ordlista er til vanlig ei viss mengde ord i bøyde former. Lista inneholder altså ikke bare oppslagsformer. Utvalget av ordformer (dvs. fullt utskrevne bøyde former) gjøres gjerne ut fra frekvensberegninger. Ordformer som er mye brukt kommer lettest med. Det vil si at visse former av et ord (et oppslag) vil komme med, og ikke andre. Ei slik ordliste inneholder sjelden over 50 000 ord. Det vil si at den ikke er større enn ei mindre skoleordliste på 20 000 oppslagsord. De systemene som fins på markedet, er laga ut fra engelsk språk der bøyingsformene er betydelig færre enn på norsk, derfor det forholdsvis lave ordtallet.

Programma jobber oftest slik at de leser gjennom teksta og plukker ut alle forskjellige ordformer (det hender også at de teller opp frekvenser av hver ordform) og alfabetiserer dem. Dernest sammenlignes disse orda med den alfabetiske lista som er lagra fra før. Ord fra teksta som ikke fins i korrekturlista blir meldt som «feil», eller rettere: vi får dem fram på skjermen til kontroll. I denne kontrollfasen får vi enten bare ordforma eller i noen program også ordet med sin nærmeste kontekst (f.eks. ei linje). I de eksisterende programma har vi mulighet for å velge om vi vil ha satt merke ved ordet, få det føyd til korrekturlista (ordet er rett og vi ønsker at det kommer med i ordstammen fra nå av), eller vi ønsker bare å gå videre (dvs. aksepterer skrive-måten, men ønsker ikke å føye det til lista; dette kan særlig være aktuelt i forbindelse med navn). I noen program kan vi også med en gang få mulighet for å oppgi hva vi vil ha retta til.

Slik programma fungerer, vil de ikke melde feil om et ord er skrevet feil, men samtidig er likt et annet som fins i språket. Eksempler er ombyttinger som *fra/far, skrev/skrevet, på/få, å/gå, ed/de, de/dem, kan/kna* og *hval/hav*.

Korrekturordlister er forholdsvis uproblematisk så lenge det dreier seg om ord som kan skrives bare på én måte. Vi kunne tenke oss at vi la inn f.eks. både *kasta* og *kastet, epla* og *eplene* på bokmål. Det er vel og bra å ha denne valgfriheta med. Om vi så ønska å holde oss til én stilvariant, f.eks. en samnorskvariant av bokmål, ville vi ikke få feil så lenge vi holdt oss til den. Men om

Less for Your Money

If you do word processing on your personal computer, you probably know that there are many programs for sale to help you with your spelling. But the biggest spelling error you'll ever make is paying too much for your spelling correction software. The Random House ProofReader gives you less for your money – less trouble, that is, and fewer spelling errors. The Random House ProofReader is based on the world famous Random House Dictionary. It contains up to 80,000 words, depending on your disk capacity. You can add new words with the touch of a key. It shows you the error and the sentence it's in. It instantly suggests corrections. It even re-checks your corrections. And it costs half as much as other programs with far less power. The Random House ProofReader is compatible with all CP/M 2.2®, MS-DOS® and IBM Personal Computer® systems.

vi kom i skade for å skrive *valgfriheten* der vi egentlig burde hatt *valgfriheta*, så ville vi ikke få noen melding om det.

Valgfrihet løses på to måter. Den ene måten er at en velger den ene forma (naturlig nok den eller de som selger). Den andre er at en utelater ord som har alternative former. Dermed vil en alltid få de orda opp til doms. Dette vil naturlig nok føre til mye ekstraarbeid for den som skriver, og vil være forholdsvis lite ønskelig i en kontorsituasjon. De som ønsker at f.eks. samnorsk/radikalt bokmål skal kunne korrigeres med slike program, må nok i praksis på det enkelte arbeidssted sørge for at korrekturlista enten har bare slike former, eller at den ikke har med valgfrie ordformer.

Programma vil utvilsomt føre til normering på den enkelte arbeidsplass. Den enkelte sekretær vil naturlig nok bruke raskeste vei til målet, nemlig de ordformer som gir minst mulig spørsmål og stopp. Det er dessuten rimelig at de korrekturlistene som velges ofte vil ha moderate former. Praksis i dag viser vel også at det er moderate former som rår grunnen. Likevel er det grunn til å tru at det vil være marked for noe variasjon innafør normalen, og at ulike leverandører vil ha noe ulike lister. Om det skjer, vil ikke disse programsystemene føre til mer normering enn vi har i dag.

Derneft er det neppe grunn til å tru at riksmålsister vil bli særlig utbredt. Markedet vil nok helst spørre etter lister innafør læreboknormalen. Kontakter jeg har hatt i edb-bransjen tyder på at de ønsker seg noe innafør læreboknormalen. Dette vil i tilfelle føre til at riksmålsister blir dyre å få tak i, og dermed vil de muligens bli lite brukt.

Vi kan ikke være sikre på i hvor stor grad normeringa vil bli mye strengere enn i dag. Også i dag vil éi liste ofte gjelde, og den inneholder læreboknormalen i hele sin bredde. Dertil kommer at de som ønsker dokumenter og brev skrevet ut, gjerne vil ha sin personlige stilvariant. Vi kan regne med at det også i dag blir slått ned på a-former og diftonger. Slike former syns ofte godt for den som ikke vil ha det. Skal vi si noe om hvorvidt normeringa vil bli strengere i framtida, må vi også vite noe om hvordan det egentlig er i dag. Om normeringa i retning moderat bokmål er effektiv også i dag, så er det ikke bare korrekturlistene i seg sjøl som er årsaken. Det er også holdningene til dem som bestemmer hva som skal være de private normene på den enkelte arbeidspllassen.

Maskinen kan kanskje passe på tegn og ordvalg også?

Det fins også program som sjekker opp andre stiltrekk. Det er mulig å få talt opp gjennomsnittlig periodelengde (mellom punktum, utropstegn eller spørsmålstegn). I fortsettelsen av dette er det mulig å få talt opp frekvenser over ord med ulike ordlengder. Og med det kan en også få licks (lesbarhetsindeks, som består av gjennomsnittlig antall ord pr. periode og prosent av orda som er mer enn seks bokstaver lange).

Et spesielt program som heter «Grammatik» (Aspen Software, USA) har enda en del egenskaper.

Det sjekker opp:

– tegnbruk; det vil si om det er stor forbokstav eller punktum, utropstegn og spørsmålstegn; og om det er balanse mellom par-tegn som anførselstegn («») og forskjellige typer parenteser;

– doble forekomster av ord og tegn som normalt skal forekomme bare én gang, f.eks. «??», «;;», «...» og «.,»;

– forkorta skrivemåte som bør unngås i en del sakprosa («and/or», «og/eller»);

– ord som ofte brukes galt («*eminent*»/«*imminent*»/«*immanent*»); et tilsvarende norsk knippe kan være «*offentlig*»/«*offisiell*»;

– ord og uttrykk som ofte er upresise (norsk: «*ting*») eller er «smør på flesk»; programmet presenterer forslag til oppretting;

– symptomer på at en setning er tung, f.eks. mange preposisjoner, eller konjunksjoner;

– utskrift som viser hvor mye forskjellige ord er brukt, opptellinga er ordna etter frekvens; på den måten kan en finne ord en har brukt mye (kanskje for mye);

– ord som markerer bestemt kjønn, dvs. de er ikke

From Aspen Software

The Only Complete Document Proofreading System
For CP/M®, TRS-80® and IBM-PC Word Processors

PROOFREADER™

Featuring Random House® Dictionary

- Complete Accuracy-looks up every word; does not use less accurate root word analysis, plus Random House Dictionary
- + • Full Interactive Correction-standard
- Instant Access to Dictionary
- Compact-Random House Dictionary supplied in sizes to fit your system (50,000 words standard)

GRAMMATIK™

Beyond Spelling Checking

- Detects typos, punctuation and capitalization errors, misused words and phrases
- Analyzes Writing Style
- Suggests Alternative Usages

= NO ERRORS

kjønnsnøytrale; dette siste er et hjelpemiddel for å unngå at en gjennomfører bruk av «*han*», «*formann*» for begge kjønn;

– i tillegg til alt dette er det mulig å fylle ei liste med ord og uttrykk en sjøl vet at en misbruker.

Dette programmet fins foreløpig bare på engelsk. Det viser seg at det ikke uten videre kan brukes på norsk tekst. Det melder nemlig svært mange feil, fordi maskinkodene for noen parenteser tilsvarer Æ, Ø og Å. Dessuten vil det melde feil på små i-er fordi det har sjekk for *I* = jeg. Ut over det må det sjølsagt fylles med norsk ordmateriale (for ord og uttrykk som ofte ikke er godt språk). Dertil kommer at det utvilsomt ligger ganske mye normeringsproblematikk i program som dette.

Men maskinen kan ikke nok om syntaks

Det fins program som gjør syntaktiske analyser, dels også for norsk. I teorien kan slike program gå gjennom tekster og avgjøre om konstruksjoner er mulige og gode, evt. umulige og dårlige. Men program som kan overprøve den alminnelige språkfølelse fins ikke, slik jeg oppfatter det. Det syntaktiske regelverket i språket er mangfoldig, og dessuten står det igjen et betydelig arbeid med å lage semantiske regler som også er nødvendige for en noenlunde fornuftig analyse.

The PeachText 5000 Personal Productivity System includes:

1 Word processing

PeachText™ word processor. PeachText has long been recognized as one of the best in the industry, with sophisticated print capabilities second to none and complete editing capabilities for creating and manipulating a variety of documents. We've made it even better for PeachText 5000.

We've even installed the Random House Electronic Thesaurus™ in PeachText.

Spelling Proofreader. This high-performance package can check a 10,000-word document for spelling and typographical errors in less than two minutes.*

*In actual trials using an IBM Personal Computer and 320K diskettes, Spelling Proofreader checked a 10,024-word document in one minute and 15 seconds, using the standard 20,000-word dictionary supplied with the package. Checking times may vary depending on your hardware.

Det hender vi trenger bedre synonymer

Det fins synonymordbøker i maskinleselig form. Mange av dem er forholdsvis små. Det krever både edb-teknisk og filologisk innsats å få dem noenlunde store. Den mest interessante jeg kjenner til, er «The Random House Electronic Thesaurus» (fra Dicronics Publishing Inc.). Denne fins i flere størrelser, med den største på ca. 60 000 ord. 5 000 av disse er mulige oppslagsord, resten er de synonymene som kommer fram. Denne lista kan en kople seg til mens en skriver, eller når en ellers måtte ønske det. I hovedtrekk er det slik at når en ber om synonymer til et ord, så får en fram et knippe med mulige synonymer, ofte over 10. Om det ordet en ber om, ikke fins i lista, får en fram ei liste over en del ord som kommer like før og etter i alfabetet, og det kan være til hjelp for å finne et ord som ligner. Når en skriver og kommer til et ord en gjerne vil ha et bedre ord for, kan en lett få fram lista over synonymer. Og med et enkelt grep får en det synonymet en ønsker inn i teksta.

Dette programmet fins bare på engelsk. Slik det er nå, kan det være til god hjelp for dem som skriver engelsk og trenger hjelp for å komme på ord som vil føre til et mer variert ordvalg.

Programmet har sin styrke i å gå fra det trivielle til det nyanserte og varierte. Materialet er ordna slik at det ikke er så godt egna for å gå motsatt vei, fra vanskelige ord til enkle synonym.

Analfabeter uten arbeid?

Det som er tatt opp til nå, kan føre til mange følger som vi kanskje ikke ønsker. Det gjelder både språklige og sosiale.

Med språklige tenker jeg på normer for rettskriving, for tekstoppsett og bokstavbruk. Med sosiale tenker jeg på isolasjon (det er mulig å sitte hjemme og arbeide istedenfor å være i et kontorfellesskap) og arbeidsløshet (kontorfunksjonærer og trykkeriarbeidere/settere/grafikere blir lett overflødige). Og de som ikke aksepterer denne teknologien (det er tross alt en del teknikk som møter brukerne) kan få store problemer med å få arbeid, ja kanskje med å delta i sentrale kommunikasjonskanaler i det hele tatt (det kan fort bli aktuelt med dataterminaler i butikker og i hjem; mini-bankkort og tekst-TV er alt i omfattende bruk). De som ikke mestrer denne teknologien kan lett bli en slags analfabeter fordi de ikke mestrer et sentralt medium som kan bli mye brukt både til å sende informasjon og til å motta informasjon. Det er forøvrig ikke bare teknologien som kan være årsak til en slags analfabetisme. Språkbruken både på norsk og engelsk kan virke hemmende, både når det gjelder ordvalg, setningsbygning, og ikke minst når det gjelder faguttrykk (sjargong), forkortelser og koder.

Forstå – trives – være effektiv

Et stort og viktig felt er i ferd med å få økt oppmerksomhet. Det er menneske-maskin-kommunikasjon. Som tidligere nevnt gjøres det en del med dette fra programprodusentenes side. Men det er langt igjen til det fullkomne. Jo mer naturlig og ordrik maskinen blir, jo mer omfattende blir programmet. Og da kan det også arbeide senere enn det ellers ville gjøre. Dessuten er ikke alle interessert i alt dette snakket nettopp fordi det forsinker kommunikasjonen. Lange meldinger tar lang tid å skrive både for maskin og bruker. Dette er ofte løst med at det fins flere versjoner av samme program, slik at trente brukere kan arbeide raskt og «umenneskelig».

Oppmerksomheta mot forståelse kommer både fra arbeidstaker, arbeidsgiver og produsent (f.eks. fra IBM) fordi økt forståelse under arbeidet øker trivselen og fører til færre feilhandlinger. Dette fører naturlig nok også til økt effektivitet, noe som er påvist gjennom flere eksperimenter.

I tillegg til forståelse kommer også motivasjon som følge av språkbruken. Ofte har det vært slik at meldinger som brukeren får fra maskinen er negative (f.eks. *error* eller *feil*), og uten forslag til hvordan en skal gå fram for å få det til på rett måte. Slikt stimulerer ikke trivsel og effektivitet. Omskriving til meldinger med en mer oppmuntrende tone, samt konstruktive forslag til hvordan en arbeider seg videre, har hver for seg og sammen vist seg å ha merkbar positiv virkning.

Hjelp for språklig funksjonshemma

Arbeid med menneske-maskin-kommunikasjonen har også foregått ut over den språklige uttrykksforma. Det er utvikla nye tekniske hjelpemidler som gjør det mulig for språklig funksjonshemma å kommunisere. Blinde kan ved hjelp av punktskrift kommunisere med datautstyr. Ikke minst er det viktig at edb-leselige tekster lett kan omsettes til punktskrift. Maskiner som kan lage kunstig lyd eller oppfatte lyd (tale) vil om noen få år også her i landet kunne være til hjelp for blinde. I USA fins slike system installert i noen bibliotek, og engelsktalende klokker fins på det norske markedet. For sterkt bevegelseshemma fins det utstyr der en ved hjelp av et begrensa sett bevegelser kan sende språklige ytringer. Ett av dem er *splink*-en med vel 1000 felt (som hver representerer en bokstav, et ord eller et mye brukt uttrykk), der en med få trykk kan få fram mye tekst på en skjerm eller på papir. Systemet er i bruk i en norsk versjon (med både bokmål og nynorsk). Et annet er et ett- eller to-knapp-system der en lett kan bla seg fram til ord i en ordbase, og sette dette sammen til tekst. Ved hjelp av disse systemene kan funksjonshemma kommunisere til daglig, kontrollere omgivelsene (slå på/av radio f.eks.) eller skrive tekster i et tekstbehandlingssystem.

OG SÅ?

Med hjelp av tekstbehandlingssystem kan skriving bli betydelig enklere enn uten. Noen mener å ha påvist at dette øker skrivelyst og kreativitet når en skriver. Men det står ennå igjen å få et klart svar på

om denne utviklinga fører til at vi blir et mer skrivende folk, eller om vi blir funksjonelle analfabeter der mange står uten arbeid. Og alt etter hvordan vi griper situasjonen an, kan det bety vekst eller fall for to målformer og varianter innafor dem. Om filologene går inn i dette med innsatsvilje, er det i alle fall muligheter for at alternative opprettingsprogram vil se dagens lys, og at menneske-maskin-kommunikasjonen blir mest mulig menneskelig. Å kjempe mot er å be om å bli overkjørt. □

INTEX-TALKER™

The Professional Voice Quality
Text-to-Speech Synthesizer

At Only \$295.00 INTEX-TALKER
Offers These Features:

- Phoneme based speech synthesizer chip
- 64 crystal controlled inflection levels - digitally programmable
- 6K text-to-phoneme algorithm
- 750 character buffer (3,000 character optional)
- Complete ASCII character set recognition and echo
- Adjustable Baud Rate (75-9600)
- RS232C and Parallel connectors
- X-on/X-off handshaking
- Phoneme access modes
- User expandable memory
- Music and sound effects capability (programming language for notes included)
- Onboard amplifier and power supply $\pm 12V$; +5V
- Spelling output mode

KAN EDB-TEKNOLOGIEN PÅVERKE TALEMÅLET VÅRT?

Førebels arbeider datateknologien mest med bokstavar og tegn. Men etter kvart vil det komme nye system og nye tenester der munnleg informasjons-overføring vil spele ei større rolle – frå menneske til maskin, frå maskin til menneske eller begge vegar. Somme maskiner vil kunne ta imot og lystre munnlege beskjedar, andre vil kunne produsere syntetisk talespråk.

Eit døme på ei datamaskin ein vil kunne «prate med», er det såkalla «lydbrevet» som om ikkje så lenge vil kunne komme i produksjon, både hos Televerket og hos private bedrifter. Ein som ringer til ein person i ei bedrift eller på eit kontor vil da kunne bli spurt av ei syntetisk stemme om han vil legge inn eit lydbrev til vedkommande (så sant den søkte personen ikkje er til stades). Adressaten

kan så seinare komme att og føre ei «samtale» med maskina om kva han ønskjer å gjere med dette lydbrevet (få det avspela med ein gong eller seinare, lagre det, sende svar osv).

Dersom slike og andre «talemaskiner» kjem i allmenn bruk, kan dei da verke talemålsnormerande ved at brukarane må tilpasse talemålet sitt til maskina? Utviklinga av dei (no) tradisjonelle etermedia kan gi ein peikepinn på svaret. Det viser seg at småungar gjerne tar i bruk det språket dei høyrer i barnetimen eller i barne-tv, men berre som eit «rollespråk» i leiken – samtidig som dei bruker si vanlege dialekt elles. Vaksne menneske let seg påverke forholdsvis lite av mediaspråket i anna enn ordtilfanget. Den viktigaste drivkrafta bak språk-endingar – endringar i språkssystemet

– har i alle fall hittil ikkje vore etermedia eller andre media, men det menneskelege samkvemmet med folk som snakkar andre språkvarianter. Det er i aktiv samtale at språket blir forma og seinare avsløpt. Men i dag tar kommunikasjonen med etermedia meir og meir av tida vår, og det gjeld ikkje minst dei yngste. I framtida kjem datamaskiner på same måte til å fylle meir og meir tid.

Spørsmålet blir da om vi kan vente ei framtid der samtale med språkstandardiserte datamaskiner blir ein så viktig del av folks liv at det verkeleg kan påverke talemålet deira. I tilfelle vil ei slik språkleg utarming vere eit symptom på langt meir vidtrekkande problem av andre slag – sosiale, kulturelle og truleg også psykiske.

LSV

Now your computer can say anything and say it well.
Introducing the Votrax Personal Speech System.

Quite articulate.

Friendly to humans.

Built-in versatility.

DATAMASKINER SOM OVERSETTERE?

Intervju med Hanne Ruus, Eurotra

Går det an å oversette tekster fra ett språk til et annet ved hjelp av edb? Utviklinga av det vi breitt kan kalle «datamaskinell språkbehandling» måtte gjøre også dette spørsmålet aktuelt, ikke minst fordi behovet for oversetting fortsetter å øke eksplosivt og neppe vil nå noe metningspunkt på lenge. Ett av de organa som både føler behovet sterkest og samtidig har resurser til å gjøre noe med det, er EF med sine sju offisielle arbeidsspråk. Der har de satt i gang et ganske ambisiøst prosjekt med sikte på å bygge opp et oversettelsesprogram mellom alle disse språka. En av dem som arbeider med dette, er universitetslektor *Hanne Ruus* ved Nordisk Institut, Universitetet i København. Hun var nylig i Oslo og orienterte om prosjektet for norske universitetsfilologer, og Språklig Samling har spurt henne om hva dette går ut på:

– Prosjektet heter *Eurotra* (European Translation System), og det endelige målet er å lage et system som gjør det mulig å oversette en tekst automatisk fra et hvilket som helst til et hvilket som helst annet av de sju språka dette gjelder: dansk, tysk, nederlandsk, engelsk, fransk, italiensk og gresk. Planlegginga begynte alt i 1978; men først i 1982 kunne vi begynne for alvor. Etter planen skal prosjektet være fullført i 1988.

Systemet består av en rekke enheter som vi kaller moduler. For hvert språk blir det laget en *analysemodul* – der utgangssætningene blir analysert i sine enkelte bestanddeler – og en *syntesemodul* – som produserer de ferdig oversatte setningene. Skiftet mellom kildepråket (det språket en oversetter fra) og målpråket (det språket en oversetter til) foregår i *overførselsmoduler*.

Når for eksempel en dansk tekst skal oversettes til de andre språka, produserer den danske analysemodulen strukturer for setningene i teksten. I strukturene står både opplysninger som er felles for alle språka, som opplysninger om betydninger og betydningsrelasjoner, og opplysninger som bare gjelder for dansk, for eksempel de leksikalske orda. Analyseresultatet blir så sendt gjennom seks forskjellige overførselsmoduler, hvor de dansk-spesifikke opplysningene blir skiftet ut med de tilsvarende opplysningene for målpråket. Tilslutt behandler så syntesemodulene for de seks andre språka resultatene fra overførselene. I disse modulene blir orda brydd i de riktige formene og plassert i riktig rekkefølge.

Systemet må da bygges opp ved at vi sammenlikner grammatikk, setningsbygning, ordforråd og betydningsrelasjoner i de forskjellige språka. I tillegg må det for hvert språk settes opp regler for hvordan en bygger

strukturene, altså en grammatikk og et ordforråd, som blir lagt inn i systemet. Alt dette arbeidet blir gjort av en gruppe fagfilologer i hvert enkelt land. Vi arbeider selvstendig med hvert vårt språk, men har regelmessige møter i Luxemburg for å diskutere felles problemer og samordne arbeidet.

– Hvilke språktyper er det dere bruker i analysene deres? Det er vel ikke meningen at alt slags språk skal kunne oversettes på denne måten?

– Nei, selvsagt ikke. Det skal først og fremst være til bruk for EFs organer, det vil si at det blir det som populært kalles byråkratispråk. Innenfor dette feltet arbeider vi så med spesielle emneområder der vi har noenlunde enhetlige og avgrensede terminologier. Meningen er da at etter hvert som systemet blir utviklet, skal en kunne utvide ordforrådet til andre emneområder og således gjøre systemet i stand til å ta stadig flere typer tekster. Men det vil jo aldri bli snakk om å bruke det til annet enn det vi kaller sakprosa – ingen forestiller seg at vi skal få skjønnlitterære eller essayistiske oversettelser med datamaskin!

– Vil prosjektet kunne få språkpolitiske konsekvenser – for eksempel når det gjelder praktisk likestilling mellom de forskjellige nasjonalspråka i EF?

– Jo, det vil det nok absolutt. Det vil gjøre det mye raskere og billigere å produsere skriftlig tilfang på flere språk, og dermed gjøre det lettere også for folk fra små språksamfunn som det danske og det greske å be om å få informasjon eller hva de måtte ønske på sitt språk. Spesielt for parlamentarikerne kan dette få mye å si – de

skal jo helst være mest mulig representative for folkene sine og dermed ikke spesielt utvalgt på grunn av språkkunnskaper. For byråkratene i eller med tilknytning til EF-organene har det nok mindre å si, for de har gjerne fått de nødvendige språkkunnskapene gjennom utdannelsen sin og har dessuten rikelig tilgang på tolkehjelp og andre hjelpemidler.

– Men det kan også få konsekvenser på andre måter. Kan dette prosjektet føre til ei sterkere stilistisk ensretting, ei «byråkratisering» av de forskjellige nasjonalspråka?

– Det er et viktig problem, men det er ikke mulig å gi noe entydig svar på det, i alle fall ikke nå. Den byråkratiske språktradisjonen er veldig sterk slik det er. I EF er det dessuten innført en regel om at enhver periode (det som står mellom to punktum) i et oversatt dokument skal svare til én periode i originalen – det er altså forbudt å forenkle ved å løse opp en lang periode i flere korte. Grunnen er visstnok at det skal gjøre det lettere å sammenlikne de forskjellige versjonene og sjekke at de stemmer overens. – Mot denne tendensen står det i Danmark (og også i andre land) en annen tendens i retning av å forenkle det offentlige språket og gjøre det mindre byråkratisk – en tendens som har veldig sterke tradisjoner å baske med, ikke minst på kontinentet.

Vi kan ikke i dag si om og hvordan Eurotra vil påvirke disse forholdene. Tar vi en engelsk setning som: «The Communities' accession to the Convention will be desirable», så vil den på dansk komme ut som: «Fællesskabernes tiltrædelse af Konventionen vil være ønskelig». Men det er ingenting i veien for å programmere systemet slik at denne igjen blir omformet til: «Det vil være ønskelig at Fællesskabernes tiltræder Konventionen» – for eksempel. Det kommer mest an på hva vi

ønsker – hvilket ambisjonsnivå vi legger oss på når det gjelder å få språket enkelt og naturlig, i tillegg til at det skal være korrekt dansk. Og akkurat den typen beslutninger, som gjelder de enkelte språka, blir tatt i hvert enkelt land.

En annen sak er at dersom språket er uklart eller tilslørende i de tekstene vi putter inn i oversettelses-systemet, så kan det vanskelig bli bedre inne i maskinen! Så det viktigste middelet til å få bedre språk må være å påvirke og lære opp dem som lager de originale tekstene.

– Men, for å gå tilbake til utgangspunktet: Er det noen grunn til å tru at det i det hele tatt er mulig å nå de ambisiøse måla som er satt opp for dette prosjektet?

– Det spørsmålet må selvsagt bare få stå åpent foreløpig. Automatisk oversettelse helt uten menneskelig kontroll vil en nok aldri ta sjansen på – de produktene som kommer ut av systemet vil alltid måtte kontrolleres og finpusses. Men vårt mål er jo at det skal bli minst mulig behov for retting i de ferdige tekstene!

Men uansett om det endelige målet blir nådd eller ikke, vil et prosjekt som dette alltid ha sin verdi i det at vi lærer mye om de språka vi arbeider med. Vi kommer borti uendelig mange problemer som gjelder setningsbygning, ordbruk og ordbetydninger. Ikke minst oppdager vi mangler i terminologiene innenfor de emneområdene vi arbeider med i forskjellige språk. Og ikke minst lærer vi mye om såkalt kontrastiv grammatikk – altså om grammatiske (og fraseologiske og betydningsmessige) forskjeller mellom de forskjellige språka, noe som har stor verdi i en tidsalder som framfor noe er preget av språkkontakt og fremmedspråklæring.

LSV

NEWTON OG «THE APPLE»: EDB OPPHEVER VIRKNINGA AV AVSTAND

Newton fikk et eple i hodet og oppdaga tyngdekrafta. Hvordan tyngdekrafta virker, beskrev han gjennom en formel: $K = (m_1 \cdot m_2) : d^2$.

Formelen sier kort sagt at styrken i tiltrekninga mellom to legemer (masse 1 og 2) stiger med størrelsen på massene og synker med avstanden mellom dem (d).

Newtons formel passer ikke bare for himmellegemer, men også for kommunikasjon: Kommunikasjonsflyten mellom to steder følger denne formelen. Kommunikasjonsmengden øker nemlig stort sett som produktet mellom stedenes «masse», f.eks. deres befolkningsmakt og/eller produksjon, delt på kvadratet av avstanden mellom de to stedene. Og jo større kommunikasjonsmengde, jo større påvirkningskraft. Målrørslas problem i Norge har nettopp alltid vært at påvirkningskrafta i Oslos språknormer er stor sjøl

om bygda som påvirkes er liten, fordi byen er sterk i seg sjøl ($m_1 \cdot m_2$).

Derfor må man alltid langt vekk fra maktas sentrum – dvs. øke verdien av d i formelen – for å klare å skape livskraftige alternativer til bynormene. En må for eksempel til Sunnmøre.

Hva skjer nå? Jo, nok et eple faller ned og ryster oss ut av søvnen: folkekomputeren Apple ble oppfunnet i en garasje, og selges nå i millionvis. Den og liknende frukter (Orange, Apricot, Peanut osv.) blir allemannseie i løpet av få år, og etter hvert vil de redusere geografisk avstand til et spørsmål om prisen på Televerkets tellerskritt: En datamaskin koplet opp til telenettet henter programmer, sender og mottar data og meldinger raskt og effektivt uansett avstand den arbeider over, og uten at brukeren merker hvilket geografisk felt han arbeider i. Newtons d^2 mister sin betydning.

Dette er ikke fantasi, men konkret virkelighet år 1984. Etter hvert vil det gjelde stadig flere av oss. Påvirkninga fra de store masselagre vil bli større når det gjelder kommunikasjon og kulturelle normer sjøl om vi holder oss langt fra dem. Og byen vil være nær oss uansett hvor vi lever og bor. Målføre som har levd et beskytta liv på grunn av geografiske forhold vil miste ennå mer av beskyttelsen. Trur vi at Newton har rett også etter at vi har tatt avstanden vekk fra formelen hans, må vi spørre oss sjøl: Hva gjør vi med det? Er det nok at barn over hele Norge nå leiker på Marienlyst-østlandsk, eller skal de også begynne å skrive etter den normen som skjermene vil bringe inn i de tusen hjem fra et nett der tyngdekrafta gjelder uansett avstand?

EF

INTERNASJONALISERING AV SPRÅK OG KULTUR

Språkspredning og «språkfortæring»

Av Einar Flydal

Norges økonomi er i løpet av de siste åra blitt sterkt internasjonal, og det er myndighetenes politikk at denne internasjonaliseringa skal fortsette. Egentlig har landet vårt vært avhengig av eksport og import i mange år, så for så vidt er det ikke noe nytt at økonomien vår er internasjonal. Det nye er at sjølve kommunikasjonsprosessen, kunnskapen, teknologien, eiendomsforholdene, den skriftlige og muntlige administrasjonen, kommunikasjonen rundt produksjonen og produktet, salgsapparatet, ja hele virksomheten som foregår i næringslivet er blitt langt mer gjennomgående internasjonal. Og internasjonalisering vil for det meste si «anglifiering» – delvis eller fullstendig overgang til engelsk.

Det fins revisjonsfirmaer i Oslo som nå gjør alt sitt skriftlige regnskapsarbeid på engelsk og på engelske skjema. Sjukoladeoppsatsen like før kassa i kolonialen heter et «point of sales» i butikkarkitekturens språk, og av kjøpmannen på hjørnet får vi kvitteringer med «Goodbye and welcome back» datert «Mon 84-03-12».

Edb-bransjen er spesielt internasjonal. Delene er gjerne fra Japan, programvaren amerikansk eller «lokal», og monteringa skjer der i verden det er billigst eller nærmest markedet. I det norske Kontiki-Data finner vi hele registeret fra store amerikanske og japanske giganter til små industribedrifter i Vennesla.

Norsk målstrid kan se ut som en sandkasseleik i dette perspektivet. For internasjonaliseringa har ei språklig side. Hva det består i? Det skal vi se litt på her. Det følgende bygger i hovedsak på kapittel 1 i boka *Oljespråk*¹; jeg viser til den for ei grundigere drøfting.

Spredning av språk – et gode som har sin pris

Vi vet alle at når språk spres, spres også informasjon. For språkfelleskap åpner for informasjonsflyt på tvers av statsgrenser. Når språket får bygge bru over informasjonskløfter, stiger menneskets muligheter til å forstå andre og handle sjøl i fremmede omgivelser. Med disse velsignelsene i tankene burde en kanskje ønske den språklige internasjonaliseringa velkommen. Men vi vet også at når språk spres, er det alltid en del mennesker som ikke forstår de nye endringene, og som – gjerne i beste mening – misbruker de nye ressursene som språket stiller til disposisjon. Dette kan skape praktiske problemer.

Når språk spres, blir det imidlertid også satt i gang krefter som har makt i seg til langt mer enn bare å fremme informasjonsflyt og internasjonal forbrødring eller å skape praktiske småproblemer. Disse kreftene vil ha ønskede, godtakbare eller direkte uønskede virk-

ninger alt etter hvilke verdistandpunkt en har, hvordan en sjøl kan gjøre bruk av endringene og hvilken pris en mener er akseptabel for fordelene ved internasjonaliseringa. En del av virkningene er så indirekte og langsiktige at utfallet av dem vanskelig kan forutses eller forhåndsbedømmes.

Gjennom ord, orddele eller ordsammenstillinger betegner språket utsnitt av vår erfaringsverden eller begrepsverden. Språklige utsagn sier også noe om hvordan disse utsnittene forholder seg til hverandre. Dessuten vil språkbrukeren gjennom ordvalg, uttale, sin beherskelse av språket o.l. markere sin *sosiale tilhørighet* til bestemte samfunnslag, etniske og nasjonale grupper, geografisk opprinnelse, bosted, aldersgruppe, yrkesgruppe o.l. Enhver språkbruk har alltid begge disse to funksjonene – betegningsfunksjonen og tilhørighetsfunksjonen – samtidig.

De psykososiale forandringene som oppstår når hele språk eller språkelementer blir spredt til «nye» samfunn (eller grupper), henger sammen med forandringer i nettopp disse to funksjonene: Når det f.eks. oppstår nye uttrykk for kjente innhold, eller nye uttrykk med nye innhold, markeres det nye gruppetilhørigheter – eller gamle tilhørigheter blir markert med nye midler. Dermed endres de redskapene samfunnet, enkeltindivider og organisasjoner har til å overføre informasjon – de midlene som er tilgjengelige både for å kommunisere om ting utenfor en sjøl, og for å signalisere hvem en er og hvilken gruppe en tilhører som sosialt individ. Den ressursen som språkredskapen utgjør er altså ulikt fordelt i samfunnet, og denne fordelinga kan alltid forandres.

Vår evne til å tenke er nøye knyttet til språkets betegningsfunksjon. «Uten de inndelingene, gruppetingene og abstraksjonene språket gir oss, ville tilværelsen være en uformet masse, et vagt kontinuum uten konturer», hevder språkforskeren Bertil Malmberg. All språklig påvirkning utenfra vil således kunne rokke ved den etablerte virkelighetsforståelsen, enten det skjer ved

å skape nye språklige redskaper, ødelegge eksisterende redskaper, eller ved å omfordele kunnskapen om – og dermed muligheten for å bruke – de språklige ressursene som ei befolkning har til rådighet.

Språkendringene skjer først og fremst ved at substantiver spres, dernest verb – med andre ord slike ord og begreper som betegner fenomener og handlinger. Språk-utviklinga fungerer åpenbart som «støttestruktur» for utviklinga i andre sosiale systemer ved å ta opp i seg de språkelementene som dekker de «betegnelsesbehovene» som de teknologiske, kulturelle, sosiale og politiske endringsprosessene fører til.

Hovedårsakene til at språk og fagord spres, er det vanlig å sette i sammenheng med den sterke utviklinga vi har fått av aktiviteter med tverrnasjonalt spredningsmønster, slik som:

- naturvitenskapens framskritt
- den teknologiske utviklinga
- framveksten av massemedia
- styrkinga av det internasjonale politiske samkvemmet
- utviklinga av den internasjonale handelen
- framveksten av tverrnasjonale foretak

Edb-bransjen er preget av *alle* disse aktivitetene samtidig. Ja, mange ledere i bransjen i Norge mener det er sjølsagt at f.eks. norske bedriftsøkonomer må venne seg til å arbeide med edb-programmer som snakker engelsk!

Blir resultatet «språkfortæring»?

I en ganske omfattende analyse av begrepet «språkfortæring»² gir Louis-Jean Calvet en modell over fasingen i språklige endringer i de tilfellene der fremmedspråk blir etablert i nye områder. Hans modell tar riktignok utgangspunkt i kolonier og eks-kolonier, men den har likevel betydelig generell gyldighet, og synes å passe bra i vår tid under våre himmelstrøk. Modellen angir to faser som delvis kan overlappe hverandre:

Den første fasen kjennetegnes av ei *vertikal spredning* av nye språkelementer (eller et nytt språk). De fremmedspråklige etablerer seg som elite i et fremmed territorium – en periferi – og deres språk blir tatt opp av de gruppene som blir klientene deres – ansatte, underordnede eller slaver – alt etter hva slags makt-etablering det er tale om. Språkendringa er i denne fasen begrenset til den samfunnssektoren og de samfunnslaga som er innblandet i de fremmedspråkliges aktiviteter, dvs. de fremmedspråklige sjøl (kolonister o.l.) og de i lokalbefolkninga som av nødvendighet eller av egeninteresse tar fremmedspråket i bruk.

Vi kjenner, som Calvet skriver, «tusener av slike tilfeller der den invaderende part ikke kunne ett ord av det språket den la under seg, og således regelrett påtvang de lokale språkbrukerne sitt språk».

I denne første fasen blir det skapt en *tospråklig* situasjon i tre betydninger av ordet: 1) Visse virksomheter blir knyttet til visse språk, andre til andre språk. 2) Samfunnet blir tospråklig i den forstand at en har to enspråklige grupper med hvert sitt hovedspråk. 3) Ei mindre gruppe, nemlig den som har tilknytning til de fremmedspråklige sektorene (som gjerne er de dyna-

miske og mektige sektorene) behersker begge språka.

Den andre fasen i «språkfortæringa» kjennetegnes av ei *horisontal* spredning av fremmedspråket i tillegg til den stadig pågående vertikale spredninga: Fremmedspråket – eller de fremmede språkelementene – sprer seg nå «geografisk», dvs. horisontalt til andre sosiale grupper (og, må vi tro, andre samfunnssektorer). Befolkninga er delt opp i ei reint enspråklig fremmedspråklig gruppe, ei tospråklig mellomgruppe og ei gruppe som bare behersker lokalspråket, men skillet mellom disse gruppene flytter seg nå nedover i samfunnslaga og ut i tilstøtende sfærer, f.eks. inn i familielivet, inn i offentlig lokaladministrasjon osv.

Den horisontale spredninga av språklig gods har opp gjennom historia skjedd som et resultat av den første fasen: Etter at samfunnets viktigste institusjoner og/eller mest ekspansive økonomiske sektorer er blitt fremmedspråklige, vil de som ønsker kontakt med lovgivning, administrasjon, sentrale informasjonskanaler, ressurspersoner og undervisningssystemet, tilpasse seg dette også reint språklig. Tilpassing er altså dels en dyd av nødvendighet, men den blir ytterligere forsterka av vanlig sosialt samvær på tvers av de sosiale og språklige skillelinjene.

Nær knyttet til denne språklige utviklinga oppstår det en «psykisk støttestruktur». Den består dels i at befolkninga i sin alminnelighet godtar den språklige lagdeling, ja, folk flest finner den endatil naturlig og rimelig. Dels består denne støttestrukturen i at de psykologiske ressursene i befolkninga blir ulikt fordelt etter den språklige lagdeling. Disse ressursene omfatter også begrepsdyktighet og evne til å ta opp og bruke kunnskap som storsamfunnet krever og premierer. Kunnskapskløfta øker altså, og skaper informasjonshindre som fremmer henholdsvis passivitet og initiativ hos de ulike samfunnsgruppene.

Det har vært en hovedtese blant språkpedagoger at befolkningsgrupper som må tilegne seg et nytt språk (eller dialekt) og bruke det på bestemte aktivitetsområder, gjennomgående blir hemmet i sine læringsmuligheter og framstår som «dummere» enn den befolkningsgruppa som har dette språket som sitt eget. En er dummere på et språk en behersker dårlig enn på ett en behersker godt. På den andre sida innebærer god beherskelse av et fremmed språk også en solid porsjon av den tilknyttede kulturens verdier og premisser.

Spørsmålet blir da: Vil engelsk fortrenge («fortære») norsk fordi det er det mest ressurs- og utviklingssterke språket? Vil vi i tilfelle bli sittende igjen med et engelsk som blir «andreklassen» i det internasjonale miljøet, fordi vi ikke behersker det som et morsmål? Slike spørsmål hører i høy grad med når vi skal vurdere edb-teknologiens rolle i samfunnet vårt. □

Noter

- 1) Einar Flydal: *Oljespråk. Språklige lovbrudd og lovlige språkbrudd på sokkelen*. Universitetsforlaget 1983.
- 2) Louis-Jean Calvet: *Linguistique et colonialisme. Petit traité de glottologie*. Edition Payot, Paris 1974. (Også på tysk: *Die Sprachenfresser. Ein Versuch über Linguistik und Kolonialismus*. Das Arsenal, Berlin 1978.)

FRÅ SPRÅKRÅDETS ÅRSMØTE 1984

Norsk språkråd hadde i år eit forholdsvis u dramatisk årsmøte i Oslo (27. og 28. januar). Det var det siste møtet i det rådet som no har sete i fire år, og eit nytt råd kom saman for å konstituere seg (sjå medlemsliste på neste side). På møtet vart det behandla ein del stridssaker som har versert i dei siste åra, og som no vart ført fram til ein (førebels?) konklusjon.

Nynorskspørsmål

Dette gjaldt framfor alt dei spørsmåla som gjaldt nynorsknorma – både ordtilfanget og rettskrivinga. Om *ordtilfanget* vart det gjort eit vedtak i tre ledd:

1) Det skulle sendas ut eit rundskriv til grunnskolane og dei vidaregåande skolane om retting av ordbruken i dei skriftlege arbeida til elevane. Møtet vedtok samrøystes eit utkast til eit slikt skriv, som så må godkjennas formelt i departementet – eventuelt etter fråsegn frå dei offentlege skoleråda – før det kan sendas ut. Skrivet åtvarar mot å rette vanlege talemålsord som elevane bruker fordi om dei ikkje står i ordlistene.

2) Når sekretariatet i Språkrådet skal arbeide vidare med dei nynorske ordtilfanget, særleg i samband med godkjenning av nye ordlister, skal Venås-tilrådinga pluss alle saksdokument i samband med den leggas til grunn for arbeidet. Eit framlegg om å legge fleirtalstilrådinga frå Venås-nemnda til grunn fall mot seksjonsformannens dobbeltstemme.

3) For framtidige nynorske ordlister skal alle framlegg til «nye» lånord av den omstridde typen vurderas og godkjennas av fagnemnda før dei slepp inn i ordlistene.

Det vart stemt over ei lang rekke endringsframlegg i nynorsk *rettskriving*, og dei aller fleste av dei vart avvist. Det gjaldt såleis alle dei framlegga LSS hadde sendt inn, men også mange framlegg frå høgnerske grupper, t.d. jamstilling av i-målet i lærebøkene. Av det som vart vedtatt, nemner vi at *me* har fått plass i læreboknormalen jamsides *vi*, og svake ho-kjønnsformer av typen *ei gata* og *ei visa* er blitt tillatne som *sideformer*. Av det som vart avvist, kan vi nemne eit framlegg om å ta vekk sideformer på *-er* i presens av sterke verb (*finner*, *bryter*).

Val av språkform i offentlig teneste

Dette gjeld retten for offentlig tilsette til å sjøl å velje rettskrivingsformer innanfor læreboknormalen når dei skriv – ei sak som vart tatt opp av Geirr Wiggen for eitt år sidan (sjå Språklig Samling nr. 1-1983 side 6-7). Det er klart at i utoverretta skriv er det den som skriv under og er ansvarleg som bestemmer kva former som skal brukas, ikkje den som formar ut brevet. Men i interne skriv må kvar saksbehandlar stå fritt, og dette vedtok også rådet med stort fleirtal.

Trykkmarkering og eventuell uttalenorm

For eitt år sidan vedtok rådet at ein ikkje skulle gå imot trykkmarkeringar i skoleordlister (av typen kon'tor, ba'nan osv.). Nynorskseksjonen stemte rett nok *for* å ta vekk slike markeringar, men sidan eit slikt vedtak måtte ha fleirtal i begge seksjonar, vart det fleirtalet i bokmålsseksjonen som avgjorde. I år tok nynorskseksjonen saka opp att som særskilt nynorsksak, og fleirtalet heldt fast på standpunktet frå i fjor, slik at slike trykkmarkeringar heretter altså ikkje skal stå i *nynorske* ordlister. (Dvs. om Kulturdepartementet godkjenner vedtaket, noe som elles berre er ei formsak. Denne gongen har departementet signalisert at dei vil sjå nærare på det først. I skrivande stund er det ikkje avklart korleis det går; vi kjem tilbake til saka i neste nummer.)

Mens dette vart diskutert i nynorskseksjonen, drøfta bokmålsseksjonen spørsmålet om å definere ei fast standard-uttalenorm og eventuelt ta opp arbeidet med å gi ut ei ny uttaleordbok for bokmål. Som rimeleg kan vere, var meiningane svært skilde her, og blir desse tankane følgd opp, kjem vi nok til å komme attende til det også i dette bladet.

Drøftinga av saka på dette møtet var uførebudd og heilt førebels, og munna altså ikkje ut i noe konkret.

Andre saker

Eit utval under leiing av Else Marie Lønn hadde vurdert arbeidsformene i Norsk språkråd, og det vart lagt fram ein del framlegg som også var kommentert og kostnadsberekna av sekretariatet. Hovudproblemet var korleis rådsmedlemmene kunne trekkas meir direkte inn i arbeidet. (Sjå drøftinga av dette problemet i Språklig Samling nr. 1-1983 side 10-11.) Det vart gjort framlegg om bl.a. å ha to rådsmøte i året i staden for eitt om departementet løyver pengar til det, å sende ut saklister til styre- og fagnemndmøte ut til alle rådsmedlemmene, å styrke informasjonen til rådsmedlemmene generelt om det som foregår, og å kartlegge interessene til dei einskilde medlemmene og i større grad bruke dei i arbeidsgrupper o.l. Alle framlegga vart vedtatt samrøystes.

Utvalet hadde òg drøfta spørsmålet om å delegerevedtaksrett i visse rettskrivingssaker, men utan å foreslå noe. Sekretariatet kommenterer dette med at rådet *skal* behandle og vedta slike saker etter vedtektene, uten å nemne det i og for seg sjølsagte at vedtekter kan forandras – dersom rådet går seriøst inn for det overfor departementet. Vi viser igjen til Språklig Samling nr. 1-1983 og spør at spørsmålet kjem opp att i rådet om ikkje så mange år.

Rådet uttala seg òg om utgreiinga frå stadnamnutvalet – sjå Språklig Samling nr. 4-1983 side 16-17. Den viktigaste kritikken av framlegget frå utvalet gjeld punktet om å skipe eit Norsk stadnamnråd, som Språkrådet ikkje ser noe behov for. Språkrådet sjøl eller Samarbeidsnemnda for namnegransking burde kunne fylle dei aktuelle funksjonane.

Av rettskrivingsvedtak vart det som vanleg gjort mange; dei blir gjort tilgjengelege i årsmeldinga frå Språkrådet og skal ikkje refereras her. Men eit interessant punkt er vedtaket om fornorska skrivemåtar på ei lang rekke fremmedord: *krål*, *popkorn*, *transe*, *miksmaster*, *brife*, *spagetti* og mange andre. Særleg interessant er det at det er resultatet av ei fellesnordisk saksbehandling, slik at dei same eller tilsvarende skrivemåtar blir gjeldande også for svensk og dansk. Kan eit slikt samarbeid utviklas vidare, får vi ikkje ta det for tungt at somme endringar kan verke litt utidige, som *ressurs* for *ressurs*. Vi får heller sjå det positive i at danskane med det kvittar seg med *ressource*.

Til slutt nemner vi at Geirr Wiggen under årsmeldingsdebatten for femte gong på rad etterlyste eit svar frå departementet på ein førespurnad om tiltak for å skaffe lærebøker for grunnskolen på radikalt bokmål. Språkrådet sendte denne førespurnaden i 1978! Og svaret er enno ikkje komme. Styret purrar vonleg igjen i år.

Val

Etter at det avtroppande Språkrådet hadde behandla alle desse sakene kom det nye rådet saman for å velje styre og fagnemnd for dette året.

I styret vart Leif Mæhle formann og Else Marie Lønn varaformann. Elles vart desse sittande over frå før: Hallgrim Berg, Einar Lundeby, Aksel Lydersen og Kjell Venås.

I fagnemnda vart Lundeby formann og Venås varaformann. Elles kom Andreas Bjørkum, Tove Bull og Bjarne Fidjestøl inn for nynorsk, og Tor Guttu, Eyvind Fjeld Halvorsen og Egil Pettersen for bokmål. Ernst Håkon Jahr er varamann for Bull og Geirr Wiggen for Pettersen.

LSV

NORSK SPRÅKRÅD 1984-88

Oppnevnt av:

Norske universitet og
høgskoler v/Det norske
universitetsråd

Grunnskolen ved sin
lærerorganisasjon
Gymnaset, folkehøgskolen
og lærerskolen ved sine
organisasjoner
Den norske Forfatter-
forening

Norsk Faglitterær
Forfatterforening
Den norske Forlegger-
forening
Norsk Presseforbund

Norsk rikskringkasting

Riksmålsforbundet

Det Norske Akademi for
Sprog og Litteratur
Noregs Mållag

Det Norske Samlaget
Norsk Måldyrkingslag
Landslaget for språklig
samling
Norsk Skuespillerforbund

Stortinget

Medlem

b: Prof. Einar Lundeby
Prof. Egil Pettersen
Amanuensis Arne Kjell Foldvik

n: Prof. Kjell Venås
Dosent Bjarne Fidjestøl
Dosent Kåre Elstad

b: Redaktør Jan Olav Bruvik
n: Adjunkt Borgny Tøfte
b: Rektor Marton Leine
n: Lektor Oddveig Sagen

b: Forfatter Kolbein Falkeid
Forfatter Else Breen
n: Forfatter Ola Jonsmoen
Forfatter Johannes Heggland

b: Lektor Egil Børre Johnsen
n: Førstekonservator Agot Noss
b: Forlagsdir. Sigmund Strømme
n: Forlagsred. Olav Hr. Rue

b: Journalist Eva Braathen Dahr
n: Redaktør Per M. Riste
b: Programred. Yngvar Ustvedt
n: Programsekr. Astrid Brekken

b: Professor Aksel Lydersen
Førsteamanuensis Tor Guttu
b: Dr.philos. Brynjulv Bleken
Univ. lektor Ole M. Selberg

n: Dosent Andreas Bjørkum
Høgskolelektor Tove Bull
n: Professor Leif Mæhle
n: Statsstipendiat Ivar Eskeland

b: Førsteamanuensis Geirr Wiggen
n: Førsteamanuensis Ernst H. Jahr
b: Skuespiller Eilif Armand
n: Skodespeler Jon Eikemo

b: Journalist Bjørn Bjørnsen
Adjunkt Else Marie Lønn
Prof. Eyvind Fjeld Halvorsen
Lektor Hilde Sejersted
n: Småbrukar Aslak Versto
Amanuensis Idar Magne Holme
Lærer Torborg Moberg Lemme
Forr.drivande Hallgrim Berg

Varamedlem

Dosent Dag Gundersen
Førstelektor Sigurd Aa. Aarnes
Amanuensis Gjert Kristoffersen
Førsteamanuensis Leiv Fetveit
Førsteamanuensis Lars Vassenden
Førsteamanuensis Arnold Dalen
Adjunkt Ragna Ådlandsvik
Løgoped Håkon Askeland
Høgskolelektor Rolf Romøren
Høgskolelektor Rutt Trøite Lorentzen

Forfatter Karsten Alnæs
Forfatter Merete Wiger
Forfatter Jon Moe
Forfatter Åse Lillekare Faugstad
Høgskolelektor Sverre Klouman
Museumsstyrar Åse Enerstvedt
Direktør Snorre Evensberget
Forlagssjef Mads Liland
Redaktør Jostein Nyhamar
Journalist Olav Kjelsvik
Redaksjonssekr. Kari Borg Mannsåker
Distriktssjef Asbjørn Gjærde
Lektor Ivar Tryti
Lærer Bjørn Haagenen
Professor Sjur Brækhus
Forlagssjef Øistein Parmann
Amanuensis Jan R. Hargland
Cand.jur. Arne Gjeraker
Førsteamanuensis Ola Stemshaug
Direktør Hans Sørbø
Førsteamanuensis Svein Lie
Lars S. Vikør
Skuespiller Gerdi Schelderup
Skodespeler Oddbjørn Hesjevoll
Bestyrer Birger Breivik
Lærer Åse Arna Klundelien Haugen
Lektor Fredrik Werring
Skuespiller Knut M. Hansson
Skolestyrar Knut Romstad
Lærer Målfrid Brekke
Lektor Reidar Sandal
Sorenskrivar Bjarte Eikeset

**Nytt
frå
språk-
fronten**

Sidemålsstilen er ikkje det hatobjektet riksmålsungdommen har prøvd å gjere han til dei siste åra. Ved den uravstemninga Norsk Gymnasiastsamband har skipa til om sidemålet, deltok berre ca. halvparten av medlemsskolane, og der stemte vel 60 % mot obligatorisk skriftleg sidemål, og nesten 40 % for. For Ungdommens Riksmålsforening, som har kjørt harde kampanjar og satsa på minst 80-90 % nei-stemmer, er resultatet ein nasestyver. Ein skulle jo tru at eit framlegg om å ta bort noe frå ein overlesst fagplan i utgangspunktet skulle vere sikra eit temmeleg komfortabelt fleirtal.

Bladet Frisprog, som har vore det fremste organet for sidemålskampanjen, slepp jobben med å tolke resultatet. Mens avstemninga pågjekk, gjekk bladet inn. Tidlegare redaksjonssekretær Lars Roar Langslet felte dødsdommen gjennom utnemninga av ny P2-sjef i haust. Arne Bonde har redigert Frisprog gratis i to år, men den slags idealisme er det ikkje rom for i den fremstormende unge generasjon i bevegelsen. «Interessenter med større kapitaltilgang» har heller ikkje vore å oppdrive, ifølgje eit avskjedsskriv frå Arne Bonde. Kanskje eit nytt kulturelt «mini-Morgenblad» rett og slett ikkje er det «markedet» har mest behov for?

LSV

SPRÅKLIG SAMLING

Returadresse:

Postboks 636, Sentrum, OSLO 1

Er du opptatt av språkspørsmål?

Vil du støtte arbeidet
for:

- *et folkelig bokmål og et folkelig nynorsk?*
- *ei gradvis og gjensidig tilnærming mellom de to målformene på grunnlag av det talemålet folk flest bruker?*
- *rett for alle til å bruke sitt eget talemål uten å bli nedvurdert?*
- *reell jamstilling mellom bokmål og nynorsk?*
- *reelle rettigheter for de språklige minoritetene?*

Da er Landslaget
for språklig sam-
ling (LSS) noe for
deg!

DAG OG TID

DAG OG TID ?

Vekeavis med vekt på åndeleg
vekselbruk.

Vekeavis med tradisjon i norsk
språkstrid.

Kulturavis med komplett arkiv
- 10 kroner for arkiveksemplar
Men kjøp heller ferske,
dei kostar berre det halve.

DAG OG TID-lesaren:

70 % mann og 30 % kvinne
Busett over heile landet,
men mest i Sogn og i Oslo
Har for det meste over
17 år på skulebenken
Er lystlesar
Du ?

EG TINGAR DAG OG TID FOR
1/1 år kr 235,-, for 1/2 år kr 120,- (Norden)
Namn:
Adr.: